

Självständigt arbete (15 hp)

Författare		Program/Kurs
Patricia Wall		HSU14-16/HSU 9
Handledare		Antal ord: 16 985
Sofia Ledberg	Beteckning	Kurskod
Robert Erdeniz		2HU033
HUR TAS MORALISKT ANSVAR: EN FRÅGA OM FÖRTROENDE		
<u>Sammanfattning:</u>		
<p>Moraliskt ansvarstagande vid användning av luftstridskrafter vid offensiva luftoperationer mot markmål har undersökts genom en kvalitativ textanalys. Försvarmaktens doktriner, värdegrund, reglementen samt handbok för planering och ledning har undersökts genom en kvalitativ text- och innehållsanalys, för att belysa hur ansvar ges, regleras och möjliggörs att tas. Resultatet har analyserats med stöd av teorier om vad som är moraliskt rätt inom krigföring, vilka etiska system och ansvarslinjer som finns inom en politiskt styrd organisation samt hur en byråkratisk organisation påverkar verksamheten och förståelse för individens roll i resultatet.</p> <p>Syftet var att belysa hur de etiska systemen påverkade officeren i Försvarmakten, om regleringen av verksamheten tydliggjorde hur moraliskt ansvarstagande skulle tas och om organisationsformen bidrog eller begränsade möjligheten.</p> <p>Resultatet visade att de etiska systemen stödjer officeren genom att inbördes rangordna deras betydelse, samtidigt som professionsetiken inte visar vad som är moraliskt rätt i krig. Det formella ansvaret fördelas tydligt, däremot klarläggs inte om det moraliska ansvaret fördelas lika. Försvarmakten är till vissa delar medveten om organisationens begränsningar och försöker till del kompensera för dem. I andra delar förstärker både de etiska systemen och organisationsformen i sig, de redan kända problem som finns i en politiskt styrd och byråkratisk organisation.</p>		
<u>Nyckelord:</u>		
Etik, ansvar, byråkrati, luftmakt, attackuppdrag.		

Innehållsförteckning

1 INLEDNING	4
1.1 PROBLEMFÖRMULERING	5
1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING.....	6
1.2.1 Frågeställning	6
1.3 MATERIAL	6
1.4 AVGRÄNSNINGAR.....	8
1.5 BEGREPPSANVÄNDNING.....	8
1.6 DISPOSITION	9
2 TEORI	11
2.1 TIDIGARE FORSKNING	11
2.1.1 Forskning om moral och etik i krig	11
2.1.2 Forskning om byråkratiska organisationer	12
2.1.3 Sammanfattning av tidigare forskning.....	13
2.2 UPPSATSENS TEORI.....	13
2.2.1 Teori om moraliskt rättfärdigt krig.....	14
2.2.2 Byråkratisk organisationsteori	16
2.2.3 Etik i politiskt styrda organisationer	17
3 METOD	20
3.1 KVALITATIV TEXTANALYS.....	20
3.1.1 Vetenskapligt förhållningssätt.....	20
3.1.2 Textanalys.....	20
3.1.3 Innehållsanalys.....	21
3.1.4 Metoddiskussion	21
3.2 OPERATIONALISERING	23
4 ANALYS OCH RESULTAT	25
4.1 KRIGFÖRINGSFÖRMÅGANS MORALFAKTORER	25
4.1.1 Värdegrund.....	25
4.1.2 Etik och moral	26
4.1.3 Ledarskap	29
4.1.4 Vilja	29
4.2 PLANERINGS- OCH GENOMFÖRANDEPROCESSEN	30
4.2.1 Militärstrategisk nivå.....	30
4.2.2 Operativ nivå.....	31
4.2.3 Flygtaktisk nivå.....	33
4.2.4 Förbandsnivå.....	34
5 SLUTSATSER	36
5.1 SAMMANFATTNING AV RESULTAT I SLUTSATSER	36
5.1.1 Etiska system.....	36
5.1.2 Ansvar.....	36
5.1.3 Byråkratins begränsningar.....	36
5.2 FRÅGESTÄLLNINGENS SVAR.....	37
5.2.1 Hur möjliggörs moraliskt ansvarstagande för officerare inom Försvarmakten i planering och genomförande av offensiva luftoperationer mot markmål?	37
5.2.2 Hur påverkar den byråkratiska organisationen ansvarstagandet?	37
5.2.3 Hur påverkas officeren av Försvarmaktens olika etiska system vid ansvarstagande?	37
6 DISKUSSION OCH FORTSATT FORSKNING	38
6.1 DISKUSSION.....	38
6.2 REFLEKTION	39
6.3 FÖRSLAG PÅ FORTSATT FORSKNING.....	39
LITTERATUR OCH REFERENSFÖRTECKNING	42

LITTERATUR	42
RAPPORTER, ARTIKLAR, ANDRA KÄLLOR	43
ELEKTRONISKA KÄLLOR	44

1 Inledning

Att veta vad som är moraliskt rätt eller fel kan vara svårt. Enligt lagen är du ansvarig om du uppfyller ett antal kriterier och kan ställas till svars, medan moraliska handlingar ges ett snävare handlingsutrymme. Denna undersökning intresserar sig för det moraliska ansvaret och hur det kan tas i krig. För att citera Michael Walzer:

The moral reality of war is divided into two parts. War is always judged twice, first with the reference to the reasons states have for fighting, secondly with reference to the means they adopt.¹

Media har en central roll när det gäller rapportering vid krig och hur opinionen ställer sig till konflikten. Intensiteten i rapporteringen är som störst vid krigets inledning, för att sedan koncentrera sig till händelser som skapar rubriker. Inte sällan är det den goda sidan, den part som har den moraliska rätten på sin sida, som blir föremål för medias kritiska granskning om en händelse kan uppfattas som moraliskt tveksam, även om den är legalt rätt. För de officerare och soldater som deltar i striderna behövs det folkliga stödet, för att de senare inte ska skuldbeläggas för att ha deltagit i kriget.

I Kosovo sköt Nato av misstag mot en flyktingkonvoj istället för att bekämpa serbiska trupper som befann sig i närheten. På grund av olika insatsregler och osäkerhet om vem som hade gjort vad, tog det Nato cirka två veckor att komma med en förklaring till händelsen. De serbiska myndigheterna försökte påverka världsinopinionen med hjälp av media genom att visa upp förödelsen efter Natos bombningar. Tack vare den långa utredningstiden fick Serbiens ledning möjlighet att oemotsagda sprida sin propaganda med god hjälp av media.²

Under Natos insats i Libyen, där även Sverige deltog, var Libyens regim både motståndskraftig och kreativ i sina opinionsbildande ambitioner, inte minst då de lyckades få med sig journalister från BBC till ett sjukhus och där visade upp döda kroppar av små barn, som påstods ha blivit dödade i Natos flygbombningar.³ Det moraliska ansvaret för att små barn har blivit dödade, även om det var lagligt rätt, kan vara moraliskt svårt för den enskilde att bära, för den militära ledningen att förklara och för politiker att försvara.

Den tekniska utvecklingen av precisionsvapen gör att piloter utsätts för en liten risk och en träff i målet är näst intill garanterad, oftast med liten eller ingen skadeverkning på civila och deras tillhörigheter. Tilltron till teknologin tillsammans med den låga risken för egna förluster kan göra att politiker sänker tröskeln för att använda militärt våld.⁴ Det vore förödande om den tekniska utvecklingen som skall skydda både civila och de stridande, istället gör att den som avfyrar vapnet inte kan se vad denne anfaller och därmed bekämpar ett skyddat mål samt att krig inleds på felaktiga moraliska grunder.

I oktober 2015 bombades Läkare utan gränsers (MSF) sjukhus i staden Kunduz i Afghanistan av amerikanskt flyg. Fyra dagar senare bad den amerikanske presidenten, Barack Obama, of-

---

¹ Michael Walzer. *Just and unjust wars: a moral argument with historical illustrations*. 4th ed. New York: BasicBooks, 2006, 21.

² Stephen Badsey och Paul C. Latawski. (red.). *Britain, NATO, and the lessons of the Balkan conflicts, 1991-1999*. London: Frank Cass, 2004, 54-55.

³ Florence Gaub. *The North Atlantic Treaty Organization and Libya: reviewing Operation Unified Protector*. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press, 2013, 26.

⁴ MAJOR R. A. Renner. US AIR force. "America's asymmetric advantage: The utility of airpower in the new strategic environment." *Defence Studies* 4.1 (2004): 87-113, 101-102.

fentligt MSF:s ordförande om ursäkt och framförde sina kondoleanser till den afghanske presidenten.⁵ Det är fortfarande inte utrett om det har begåtts något lagligt fel men händelsen har redan fått moraliska konsekvenser.

Med denna inledning vill författaren visa att det moraliska ansvaret behöver kunna tas från högsta politiska nivå ner till enskild individ på stridsfältet, för att med stolthet kunna stå upp inför media efter utfört uppdrag.

1.1 Problemformulering

Krig är ett medel för att med våld nå politikernas vilja skriver Carl von Clausewitz.⁶ Officerare som deltar i krig ingår i organisationer som styrs av politiker och har krav på sig att agera på ett moraliskt rätt sätt. Därmed undrar författaren om det finns något som säger vad som är moraliskt rätt i krig.

Organisationer, individer, grupper och professioner har egna etiska system som avgör vad som är moraliskt rätt. Moraliskt ansvar förväntas tas i politiskt styrda organisationer och de anställda ska agera moraliskt rätt. En byråkratisk organisation har en hierarkisk struktur, vilket gör att ansvarsfrågan kan ses ur flera dimensioner, dessa organisationer består av olika professioner, där varje individ också har ett personligt ansvar menar Lennart Lundquist.⁷ Oavsett hierarkisk nivå i organisationen, vilken moral individen har, vad dennes kollegor anser vara moraliskt rätt och vad professionen har för etiskt system, kan det ifrågasättas om de gällande etiska systemen hjälper individen att ta sitt moraliska ansvar.

Att ha ansvar och att kunna ta det, är en del i att vara människa, påstår Göran Collste, däremot skiljer sig det formella ansvaret från det moraliska. Den som har formellt ansvar kan ställas till svars, den som har moraliskt ansvar kan endast anses vara klandervärd. Oavsett form av ansvar krävs det att tre kriterier är uppfyllda för att hållas ansvarig för en handling. Personen ska ha valt att utföra handlingen, valt att utföra den utifrån flera alternativ och varit medveten om vilken konsekvens handlingen kommer att få.⁸ Vid våldsanvändning i ett krig blir ansvarsfrågan, än mer viktig, den som har ett rättsligt ansvar kan även prövas utanför det svenska domstolsväsendet, men moraliskt kan både personen och Sverige som nation hållas ansvarig för en handling som en enskild individ har utfört. Det blir därmed intressant att undersöka hur organisationen medvetandegör individen om det moraliska ansvar denne har när den utför sina uppgifter.

Henry Mintzberg ställer sig frågan:

What could be more important to the effective functioning of our organization – ... – than the design of their structures?⁹

Organisationen är till för att underlätta den verksamhet som ska genomföras. Om den istället ställer till med problem för att effektivt kunna leverera resultat skulle den vara kontraproduk-

---

⁵ Sveriges Television. *SVT Nyheter*. 2015-10-07. <http://www.svt.se/nyheter/utrikes/obama-ber-om-ursakt-for-sjukhusbombning>. Hämtad 2015-11-23.

⁶ Carl von Clausewitz. *Om kriget*. Stockholm: Bonnier Fakta Bokförlag AB, 2006, 42.

⁷ Lennart Lundquist. "Etik i offentlig förvaltning." i *Politik som organisation: förvaltningspolitikens grundproblem*. red. av Shirin Ahlbäck Öberg och Bo Rothstein. 4. uppl., 117-141. Stockholm: SNS förlag, 2010.

⁸ Göran Collste. *Inledning till etiken*. 3., [utök. och uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur, 2010, 87-89.

⁹ Henry Mintzberg. *Structure in fives: designing effective organizations*. New ed. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1993, v.

tiv. Det som blir intressant är om organisationen också påverkar det moraliska ansvarstagandet.

Ju mer likt det etiska systemet är det lagligt tillåtna, desto mindre blir det moraliska dilemmat. Problematiken uppstår när en handling anses vara lagligt rätt men av allmänheten ses som omoralisk. Det kan då både anses rätt och kännas lätt, att luta sig mot lagen, medan detta skapar rubriker i media och opinionen vänds mot myndighetsutövningen.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med inledningen och problemformuleringen är att öka förståelsen för etiska problem i samband med ansvarstagande i byråkratiska organisationer.

1.2.1 Frågeställning

Med syftet utkristalliserar sig frågeställning som vill belysa det moraliska ansvaret inom ramen för luftkrigföring och hur det möjliggörs för de som verkar inom de svenska luftstridskrafterna att ta det.

- Hur möjliggörs moraliskt ansvarstagande för officerare inom Försvarsmakten i planering och genomförande av offensiva luftoperationer mot markmål?
  - Hur påverkar den byråkratiska organisationen ansvarstagandet?
  - Hur påverkas officeren av Försvarsmaktens olika etiska system vid ansvarstagande?

1.3 Material

Materialet som kommer att användas i undersökningen hämtas ur de skrifter som ger inriktningar, direktiv och förklarar hur Försvarsmaktens officerare ska förhålla sig till etiska system, beskriver lednings- och lydnadsförhållanden samt hur arbetet ska genomföras.

Försvarsmaktens strategiska styrdokument innehåller det etiska systemet, *värdegrund*, och kommer att undersökas då det visar hur Försvarsmakten som myndighet vill uppfattas som arbetsgivare och anger etiskt system som all personal ska förhålla sig till.¹⁰ Analys av värdegrunden visar vilket etiskt system Försvarsmakten vill att den svenska befolkningen ska uppfatta att myndigheten har och det har en direkt koppling till krigföringens moralfaktorer.

Militärstrategisk doktrin (MSD) används då den ska vara vägledande för hur Försvarsmaktens tredje pelare i krigföringsförmågan, moralfaktorer, ska präglade den militära professionen.¹¹ Analysen av MSD kommer att visa hur myndighetens chef, Överbefälhavaren (ÖB), vägleder Försvarsmakten officerare i synen på moral samt etiska system inom ramen för moralfaktorer.

Operativ doktrin (OPD) har för avsikt att ge inriktningar och genom övergripande mål styra Försvarsmakten på operativ och taktisk nivå.¹² Författaren kommer i OPD analysera hur Försvarsmakten är tänkt att fungera under planering och genomförande av operationer för att kunna svara på vad som ska ske i de olika staberna.

---

¹⁰ ”FMSI 2014, Underbilaga 1.1: Försvarsmaktens Verksamhetsidé, Vision och Värdegrund.” *Skrivelse FM2014-3621:2*. Stockholm: Försvarsmakten, 2014.

¹¹ *Militärstrategisk doktrin: [med doktrinära grunder (MSD 12)]*. Stockholm: Försvarsmakten, 2011.

¹² *Operativ doktrin 2014: OPD*. Stockholm: Försvarsmakten, 2014.

Doktrin för Luftoperationer (DLuftO) används i de stycken där den visar på hur luftstridskrafterna är tänkta att ledas, användas och dessutom förklarar fördelar samt nackdelar med luftstridskrafterna.¹³ I de delar DLuftO är ersatt av MSD, OPD eller framtagna reglementen används inte DLuftO i analysen. Doktrinen kan stödja undersökningen med att förklara hur luftstridskrafterna leds och hur uppdragen genomförs, samtidigt som den visar på styrkor och svagheter med luftstridskrafterna. Utöver detta kan analysen av DLuftO ge data som visar vilka möjligheter till ansvarstagande och vilket moraliskt handlingsutrymme som ges i uppdragets genomförande.

Förbandsreglemente Flygbasbataljon (FörbR Flygbasbat) visar hur flygbasförbanden är tänkta att verka och ledas, reglementet ersätter DLuftO avseende dem.¹⁴ Ur FörbR Flygbasbat kommer författaren att analysera hur basförbanden leds och om det finns inriktningar som tydliggör vad de har för uppgift i förhållande till verkan i målet.

Handbok Svensk lednings- och planeringsmetod (SPL) reglerar lednings- och planeringsprocessen vid all planering av operationer.¹⁵ SPL analyseras för att undersöka ansvarsförhållanden, hur planeringsprocessen ska genomföras och om det ges riktlinjer avseende etiskt förhållningssätt och moraliskt handlande. SPL styr med hög detaljeringsgrad ansvar och planering på operativ samt strategisk nivå.

Martyn Denscombe skriver att nackdelarna med textanalys är att forskaren måste bedöma källans trovärdighet, att data blir sekundär då materialet troligtvis är producerat för ett annat ändamål än forskning och att materialet är en social konstruktion som bygger på upphovsmannens syn på verkligheten istället för att ge en objektiv bild av den.¹⁶

Fördelen med materialet är att det visar de riktlinjer och styrningar som Försvarmakten ger sin personal inom forskningsområdet. Samtidigt som handböcker och delar av doktriner visar hur arbetet som är tänkt att undersökas regleras och avses ledas. Författaren anser därmed att materialet har en hög trovärdighet i det de avser att beskriva.

Valet av material kan kritiserars i omfattning, då regelverk som är hemliga har valts bort, däremot är delar av deras innehåll beskrivet öppet i använda doktriner. DLuftO är upphävd sedan ett år och skall ersättas av reglementen. En förhandsutgåva av ett reglemente har använts, medan övriga inte är färdigställda. Detta har hanterats genom att egen kunskap på området, som har verifierats genom samtal med ansvariga handläggare för framtagande av reglementen för ledning av luftstridskrafterna och taktisk användning av stridsflyg.

Allt material är sekundärkällor och inte avsedda för forskning, vilket gör att författaren måste försöka förstå det som implicit uttrycks i texten, om det inte finns explicit beskrivet. Genom noggrann genomläsning tillsammans med dennes egen kunskap om hur materialet ska användas, kan problemet minskas men kvarstår till del.

---

¹³ *DLuftO doktrin för luftoperationer*. Stockholm: Försvarmakten, 2005.

¹⁴ *Förhandsutgåva Förbandsreglemente Flygbasbataljon: FörbR Flygbasbat*. Stockholm: Försvarmakten, 2015.

¹⁵ *Handbok Svensk planerings- och ledningsmetod: SPL, 3.0*. Stockholm: Försvarmakten, 2015.

¹⁶ Martyn Denscombe. *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund. Studentlitteratur, 2000, 201.

Ytterligare kritik kan ges då materialet är skrivet av personal ur Försvarmakten och Försvarshögskolan, där de flesta, är eller har varit anställda av Försvarmakten. Detta kan å andra sidan vara en styrka, materialet visar om Försvarmaktens personals tar hänsyn till etiska system i författande av dokument som ska reglera Försvarmaktens verksamhet.

Jan Hartman belyser urvalsproblematik vid kvalitativa studier, han beskriver urval av personer för intervjuer. Urvalsprincipen för ändamålsenliga urval syftar till att få ett material som ger den information som undersöks. Ett sådant urval innebär att forskaren behöver ha kunskap om det undersökta området och veta vad som är praktiskt möjligt att undersöka.¹⁷

Textanalys kan ses att som ett sätt att intervjua det undersökta materialet, anser författaren, och därmed blir ändamålsenligt urval tillämpligt för undersökningen. Doktrinserien tillsammans med FörbR Flygbasbat har valts då de beskriver hur Försvarmakten styrs från strategisk nivå och nedåt i organisationen, dessutom beskriver de hur Försvarmakten är tänkt att fungera när den utför myndighetens uppdrag. Värdegrunden har en naturlig koppling till doktrinserien, då den är en del av krigföringsförmågans moralfaktorer. SPL är en handbok som styr hur Försvarmakten ska ledas under planering och genomförande av operationer samt vad planering av en operation ska innehålla. Därför anses materialet vara ändamålsenligt och att analysen ska kunna ge data om hur Försvarmakten är organiserad, fördelar ansvar, ser på etiska frågeställningar och styr verksamheten inom organisationen.

Författaren är utbildad i planeringsarbete med stöd av SPL, doktrinserien har ingått i tidigare utbildningar och FörbR Flygbasbat reglerar dennes tidigare arbetsområde.

1.4 Avgränsningar

Inledningen anger flera områden som skulle kunna vara intressanta att undersöka men denna undersökning kommer att fokusera på etiska system och moraliskt ansvarstagande, vilket innebär att krigets lagar och internationell humanitär rätt (IHL) kan beröras men inte analyseras ur ett teoretiskt perspektiv.

Även om offensiva operationer mot markmål kan genomföras av andra stridskrafter än luftstridskrafterna kommer undersökningen att avgränsa sig till dem. Planering och genomförande av operationer kan ske på ett likande sätt för andra nationers luftstridskrafter, men denna undersökning kommer att koncentrera sig på de svenska. Alla funktioner inom luftstridskrafterna har en given roll för att en operation ska kunna ha avsedd verkan, undersökningen avgränsar sig till att se på några av de befattningar och grupper med officerare, som har en direkt eller indirekt inverkan genom att delta i planering och genomförande.

Då luftstridskrafterna kan bestå av luftvärn, stridsflyg, transportflyg, helikoptrar, med mera, poängteras att undersökningen enbart avser stridsflyg.

1.5 Begreppsanvändning

Författaren kommer att förhålla sig till ett antal begrepp som i litteraturen beskrivs på olika sätt, denna del ska öka läsarens förståelse för begreppen.

Etik och moral används ibland tillsammans eller var för sig och det kan uppfattas som otydligt vad som avses. Collste förklarar att *moral* användas för att förklara handlingar och åsikter, som bygger på människans förmåga att känna empati, det vill säga att kunna sätta sig in i en

---

¹⁷ Jan Hartman. *Vetenskapligt tänkande: från kunskapsteori till metodteori*. Lund: Studentlitteratur, 1998, 255.

annan människas känsla av lycka eller lidande.¹⁸ *Etik* ska ses som ett teoretiskt system som används för att reflektera över moral i olika sammanhang och kommer från grekiskans *ethos*. Normativ etik tar ställning till om en handling är moraliskt rätt eller fel. Inom en profession är etiken tillämpad och anger vad som är praxis inom yrket.¹⁹ Därmed kommer moral att användas i samband med handlingar, medan etik uttrycker en referensram för vad som anses vara moraliskt rätt.

För att förstå författarens syn på skillnaden mellan lag och moral, ser denne att lagen tillåter ett handlande då vissa premisser är uppfyllda, medan moral begränsar handlingsutrymmet inom ramen för vad som är lagligt.

Några militära begrepp bör förklaras för läsaren. OPD beskriver att en *operation* hänvisar till militära handlingar som har till syfte att nå ett mål. För att nå målet genomförs uppdrag eller uppgifter.²⁰ *Taktik* är en benämning som sammanfattar de medel och metoder som över tiden används för strid och annan verksamhet för att nå ett bestämt syfte.²¹ Författaren avser inte använda begreppen i någon annan mening än den doktrinen föreskriver.

Ledningen av luftstridskrafter kan vara *kommandostyrd* då mycket verksamhet behöver samordnas, medan *uppdragstaktik* innebär att själva genomförandet och val av taktik lämnas till den chef som leder uppdraget.²² För att förstå skillnaden i ledning innebär kommandostyrning att uppdrag och uppgifter styrs i tid samt rum genom en direkt order, uppdragstaktik lämnar däremot utrymme för officeren att anpassa lösandet av uppdraget till rådande förhållande.

Med *funktioner* avses olika delar inom förbanden som stödjer uppdraget.²³ Funktioner kommer att användas som ord, men det bör förstås, att de officerare som ingår i de olika funktionerna har olika yrkesidentiteter.

1.6 Disposition

Underökningen progression inleddes i det första kapitel med en inledning, som via problemformuleringen, kommer fram till syfte och frågeställning. Val av material har förklarats och diskuterats, avgränsningar i undersökningen definierats samt vissa begrepp förklarats.

Under hela arbetet avser författaren ha ett kritiskt förhållningssätt till undersökningen i sin helhet, genom att alla delar granskas för att identifiera och möjliggöra förändringar i föregående delar och kommande arbete.

I det andra kapitlet redovisas tidigare forskning och vad som saknas inom den. Dessutom redovisas och förklaras undersökningens teorier, som kommer att ligga till grund för att kunna förklara frågeställningen

Kapitel tre innehåller en metodologisk redogörelse för att klargöra hur undersökningen har genomförts. Då undersökningen är deduktiv har teorierna använts för att kunna samla in rätt material att undersöka och har påverkat vilka metoder som har använts i undersökningen.

---

¹⁸ Collste. *Inledning till etiken.*, 12, 20.

¹⁹ Collste, 20-21.

²⁰ *Operativ doktrin 2014: OPD.*, 11.

²¹ *OPD*, 10.

²² *DLuftO doktrin för luftoperationer.*, 83.

²³ *DLuftO*, 107-109.

Värdet av undersökningen tas upp i förhållande till dess validitet i samband med metoddiskussionen. Operationaliseringen förklarar hur teorierna tillsammans med metodvalet, ska kunna svara på undersökningens frågeställning.

Därefter följer kapitel fyra som innehåller analys av empirin i två steg, krigföringsförmågans moralfaktorer och planerings- och genomförandeprocessen, utifrån det undersökta materialet. Uppdelningen är till för att skapa förståelse för undersökningens kontextuella hemvist och analysen innebär att författaren låter empirin möta teorin för att förklara undersökningens utfall i resultat.

I efterföljande kapitel fem, sammanfattas resultatet i slutsatser och undersökningens frågeställning besvaras.

Slutligen, i det sjätte kapitlet, förs en diskussion om undersökningens resultat som knyter an till uppsatsens inledning, reflektion görs angående undersökningens genomförande och avslutas med förslag på intressanta områden för fortsatt forskning.

Litteratur- och referensförteckning bifogas i slutet av undersökningen.

2 Teori

Teorin skapar en modell av verkligheten med egna förklaringar till orsaker och sammanhang. Den visar på centrala förhållanden och vilka konsekvenser de kan få i sätt att tänka och handla. Med författarens teori visas var tyngdpunkten i undersökningen läggs och vilka frågor som skall förklaras. Valet av teorier får därmed en stor betydelse för denna undersökning och påverkar efterföljande delar av densamma.

2.1 Tidigare forskning

Nedan redovisas en sammanställning av tidigare forskning inom moraliskt rättfärdigt krig och organisationsteorier samt moralisk kritik mot byråkratiska organisationer. Författaren har identifierat att det inte finns forskning som visar på hur etiska system inom en myndighet påverkar det moraliska ansvarstagandet i krig, det finns forskning som behandlar hur olika sorters regler påverkar moraliskt ansvarstagande.

2.1.1 Forskning om moral och etik i krig

Just war theory (JWT) är ett samlingsnamn för en forskningstradition som argumenterar för vad som anses vara ett rättfärdigt krig. Den har ingen bestämd teoretisk inriktning, därav diskuteras etiska frågor såväl ur filosofiska, politiska, legala, sociologiska som tekniska perspektiv. JWT har utvecklats från att se på rätten att gå i krig, till vilka metoder som är moraliskt rättfärdigade och har kompletterats med vad som är moraliskt rätt efter att kriget har upphört. Allteftersom konflikttyper förändras, uppkommer nya teorier om vad som är moraliskt rätt och även den tekniska utvecklingen, där till exempel attacker med obemannade flygfarkoster samt cyberkrigföring avhandlas.²⁴

Den forskning som har lästs, såväl ny som äldre, om moral och etik i samband med krig förhåller sig till Walzer på något vis, oavsett om den är för eller emot honom. Hans första upplaga av *Just and unjust wars* kom ut 1977 och sedan dess har han gett ut flera reviderade upplagor av samma bok. Walzer argumenterar för vad som är moraliskt rätt när en stat går i krig, vilka medel som får användas under krig, hur kriget bör vinnas, moraliska dilemman och vem som bär det moraliska ansvaret. Genom att använda exempel från historien sätts de moraliska frågorna i en kontext.²⁵ I den versionen författaren har läst, diskuterar Walzer i förordet det moraliskt rätta med att genom krig påtvinga ett land en regimförändring. Han anser att det är rättfärdigt att starta ett krig för att skydda en civilbefolkning mot en massaker, men att befolkningen själva måste finna sin väg till demokrati. Däremot påminner han om andra världskriget och att det efter ett rättfärdigt krig kan vara moraliskt rätt att framtvinga ett regimskifte.²⁶

Inom JWT finns en problematisering runt officerens roll och möjlighet att ta moraliskt ansvar. Författaren väljer att redovisa Walzers syn på officerens utökade ansvar, då denne planerar och beordrar andra att strida, har tillgång till all nödvändig information, har medel att få mer information och har eller borde ha en överblick av det totala utfallet av striden. Då officer är ett yrke som en person aktivt sökt för att få leda andra människor i strid och konkurrerar med andra officerare om högre grad, ökar ansvaret med graden.²⁷ Enbart det att officeren konkur-

---

²⁴ Fritz Allhoff, Nicholas G. Evans & Adam Henschke. (red.). *Routledge handbook of ethics and war: just war theory in the twenty-first century*. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2013, 1-2.

²⁵ Walzer. *Just and unjust wars*.

²⁶ Ibid., xvii-xviii.

²⁷ Ibid., 316-317.

rerar och bedöms inom professionen för att få högre grad samt utmärkelser, gör att dennes moraliska bevekelsegrunder ifrågasätts.

Den andra tongivande forskaren inom JWT är Brian Orend, som från början tog vid där Walzer slutade och förklarar hur JWT har blivit global samt ligger till grund för internationell rätt. Därefter fortsätter han med de moraliska utmaningar som dagens krigföring för med sig. Då kriget oftast inte längre förs mellan stater, tar han upp krig mot terrorism och skydd av civilbefolkningen mot den egna regimen som skäl att gå i krig. Orend diskuterar soldatens rätt att vägra delta i ett moraliskt orättfärdigt krig, ifrågasätter det moraliskt rätta när demokratier använder tortyr som förhörsmetod och hur dagens teknikutveckling kan ses ur ett moraliskt perspektiv.²⁸ Avslutningsvis ställer Orend realism mot pacifism, *anti-war-ism*, och diskuterar deras argument i förhållande till JWT. Realismen är redan en del i JWT då en stat har rätt att försvara sig när denne blir angripen, däremot anser inte Orend att pacifismen tar plats inom JWT och att deras argument inte håller i förhållande till exempel den mänskliga rättigheten till självförsvar.²⁹

En tredje teoretiker är representativ, då denne ifrågasätter JWT:s giltighet i förhållande till dagens komplexa krigföring. Jeff McMahan säger att JWT bygger på rätten till självförsvar, alltså är det inte JWT i sig han argumenterar emot, utan snarare att den behöver moderniseras och anpassas till dagens samhälle och krigföring. Ett exempel är när McMahan ifrågasätter om soldaten som deltar på den orättfärdigt krigförande statens sida har några moraliska rättigheter alls.³⁰

2.1.2 Forskning om byråkratiska organisationer

Det är svårt att undersöka byråkratiska organisationer utan att komma i kontakt med Max Weber och dennes teori om hur en byråkratisk organisation ska vara uppbyggd. Simon Lindgren beskriver att Webers byråkrati består av sex grundläggande byggstenar. *Specialisering* med en tydlig uppdelning mellan olika arbetsuppgifter och kompetenser. *Hierarki* som systematiserar över- och underordning. *Regler* som ger verksamheten fasta riktlinjer. *Avpersonifiering* genom att alla ska hanteras likartat utifrån formella regler inom organisationen. *Positioner* som utgörs av befattningar med förutbestämda kvalifikationskrav och där all befordran sker på objektiva meriter. *Uppdelning i privat och offentligt* där privat- och yrkesliv ska vara tydligt åtskilda. Målet är allt och organisationen ska maximera effekt med hjälp av formaliserade arbetsuppgifter med tydliga regler. Auktoritet får personen inom organisationen utifrån befattning. Att ha utstrålning och karisma är inte meriterande för att bli chef, enbart rätt kompetens för befattningen räknas.³¹

Denna beskrivning av den perfekta organisationen för att maximera effekt har kritiserats från flera håll. Författaren har för avsikt att redovisa några teoretiker som visar på moraliska dilemman som kan uppstå i en byråkratisk organisation. Bosse Angelöw och Thom Jonsson beskriver Stanley Milgrams lydnadsexperiment som visade att ett auktoritärt ledarskap, bestämt men vänligt, kunde få personer att lyda trots att de såg och visste att de skadade en annan person. Milgrams slutsats av experimentet var att helt vanliga människor som utförde sitt jobb

---

²⁸ Brian Orend. *The morality of war*. Second edition. Canada: Broadview Press, 2013.

²⁹ Orend. *The morality of war.*, 251-294.

³⁰ Jeff McMahan. *Killing in war*. Oxford: Clarendon Press, 2009.

³¹ Simon Lindgren. *Sociologi 2.0: samhällsteori och samtidskultur*. 1. uppl., Malmö: Gleerup, 2007, 68.

utan en fientlig inställning till sitt offer, kunde användas som redskap för att utföra moraliskt klandervärda handlingar som bestraffningar genom att bara lyda order.³²

Organisationsformens påverkan på tjänstemannens moral har Hannah Arendt beskrivit. Hon benämner den för *den banala ondskan* i sin bok med samma namn, efter att ha följt Eichmannrättegången i Jerusalem 1960, och visar hur tjänstemän kan bli ett redskap i en omänsklig process. Kadaverdisciplin tillsammans med en beundran för sin överordnade, kan göra att en helt vanlig, laglydig medborgare utför sin plikt, följer lagen och blint lyder order, trots att det strider mot den egna moralen. Genom att den perfekte byråkraten inte bara lyder lagen, utan ser sig som en stiftare av den, kan denne gå längre än plikten kräver för att effektuera den.³³

Byråkratiska organisationers effektivitet kritiserar också ur ett moraliskt perspektiv. Zygmunt Baumanns kritiserar det organisationstypen kan användas till för att producera. Han beskriver *social produktion av moralisk ligkiltighet* som en följd av en disciplinerad byråkratisk organisations auktoriserade våld, rutinmässiga åtgärder och avhumanisering av offren.³⁴ För att offren ska avhumaniseras pekar Bauman på *social produktion av moralisk osynlighet* genom att offren blir psykologiskt osynliga bland annat genom teknologins hjälp att skapa fysiskt avstånd.³⁵

2.1.3 Sammanfattning av tidigare forskning

Den tidigare forskningen har studerat moraliska frågor i olika kontexter. Teorierna om rättfärdigt krig bygger på att de politiker som styr staten och den enskilde har ett moraliskt ansvar för sina handlingar samt att krig startas och genomförs på ett moraliskt rättfärdigt sätt. Statliga myndigheter organiseras i byråkratiska organisationer, där det sedan länge har visat sig att organisationsformen har bekymmer med det auktoritära ledarskapet och att förmågan till att ta ansvar försvåras. Författaren har inte funnit studier som visar på hur etiska system inom en organisation som Försvarmakten påverkar hur moraliskt ansvarstagande ska kunna tas.

2.2 Uppsatsens teori

För att kunna förklara frågeställningen har undersökningen gjorts tvådelad, genom att använda tre olika teorier. Först används teori om vad som anses vara moraliskt rätt i krig, för att kunna identifiera data i empirin som är relevant för undersökningen ur ett etiskt perspektiv. Sedan kommer organisationsteori användas för att analysera hur organisationen påverkar moraliskt ansvarstagande. Slutligen analyseras ansvarstagande i Försvarmakten genom dess etiska system med teori om etiska system i politiskt styrda organisationer. Detta för att kunna svara på frågeställningen:

- Hur möjliggörs moraliskt ansvarstagande för officerare inom Försvarmakten i planering och genomförande av offensiva luftoperationer mot markmål?
  - Hur påverkar den byråkratiska organisationen ansvarstagandet?
  - Hur påverkas officeren av Försvarmaktens olika etiska system vid ansvarstagande?

---

³² Bosse Angelöw & Thom Jonsson. *Introduktion till socialpsykologi*, 2., [rev.] uppl., Lund: Studentlitteratur, 2000, 208-210.

³³ Hannah Arendt. *Den banala ondskan: Eichmann i Jerusalem*. [Ny utg.], Göteborg: Daidalos, 1996, 129-142.

³⁴ Zygmunt Bauman. *Auschwitz och det moderna samhället*. 2. uppl. Göteborg: Daidalos, 1994, 43-49.

³⁵ Bauman. *Auschwitz och det moderna samhället*, 51-52.

2.2.1 Teori om moraliskt rättfärdigt krig

Uppsatsens teori utgår från JWT:s grundpelare beskriven av Orend, en teori som säger att det finns tillfällen då det är moraliskt tillåtet för en stat att gå i krig, *Jus ad bellum*.³⁶ Väl i krig aktualiseras *Jus in bello*, det vill säga hur kriget utförs på moraliskt rätt sätt. Han påpekar att JWT är en moralisk länk mellan mål och medel i krig.³⁷ Ketih Abney förklarar att krigets lagar och IHL har sina rötter i JWT.³⁸ Teoritraditionen kommer att ge författaren de begrepp som behövs för att ur empirin kunna identifiera moraliska hänsynstaganden kopplade till krigföring.

En sammanfattning av Orends beskrivning av moraliska regler för att en stat ska få gå i krig och därefter hur kriget bör genomföras och vilka medel som får användas följer nedan:

Jus ad bellum

- *Rätt orsak*: en stat har rätt att försvara sig, tillsammans med allierade efter att ha blivit anfallen. Desamma gäller ett krig som är sanktionerat av FN:s säkerhetsråd i förhand.
- *Rätt avsikt*: en stat får enbart gå i krig av rätt orsak. Att rätta till ett fel är inte rätt orsak.
- *Legitim stat*: det är endast stater som har rätt att gå i krig. Genom att en stat deklarerar krig ger den aggressorn en sista möjlighet att avsluta anfallen, samtidigt som den egna befolkningen förbereds för krig.
- *Sista utvägen*: alla fredliga och andra möjliga medel måste ha visat sig kraftlösa.
- *Möjlighet att vinna*: det måste finnas en minsta rimlig möjlighet att vinna kriget.
- *Proportionalitet*: före staten går i krig måste den överväga vad den kan vinna i förhållande till förväntade kostnader och lidande.³⁹

Jus in bello

- *Proportionalitet*: soldater får enbart använda proportionellt våld mot legitima mål, det vill säga inte mer våld än nöden kräver och våldet får till exempel inte gå ut över civilbefolkningen.
- *Urskiljning*: våldet får enbart utövas mot militära mål och kombattanter.
- *Förbjudna vapen*: all internationell lag om vilka vapen som är förbjudna måste följas. När det gäller kärnvapen, kan det under särskilda omständigheter vara tillåtet att ha dem, men det kan aldrig vara moraliskt försvarbart att använda dem.
- *Nödvändighet*: allt användande av våld i ett rättfärdigt krig måste vara nödvändigt och inte en hämndaktion. Här nämns särskilt att våldet inte får vara ont i sig själv, till exempel att använda våldtäkter som ett medel. Även barnsoldater kan anses vara ont i sig själv.⁴⁰

---

³⁶ Orend, 33.

³⁷ Ibid., 111.

³⁸ Ketih Abney. "Autonomous robots and the future of just war theory." i *Routledge handbook of ethics and war: just war theory in the twenty-first century*. av Fritz Allhoff, Nicholas G. Evans, & Adam Henschke. 338-351. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2013, 339.

³⁹ Orend, 33-63.

⁴⁰ Ibid., 111-133

Den *tekniska utvecklingen av krigföringsmetoder* har gjort att det särskilt påpekas att ett krigförande land ska ta hänsyn till JWT vid:

- *Cyberkrig*
- *Icke dödliga vapen*
- *Förbättra en soldats egenskaper*: detta gäller främst arméstridskrafter där den mänskliga kroppens begränsningar skulle kunna förbättras med sikthjälpmedel, hörsel förstärkande utrustning eller droger för att förlänga stridsförmågan.
- *Obemannade system*.⁴¹

Författaren förutsätter att Sverige inte kommer att gå i krig utan att uppfylla de rättsliga kraven för att göra det och därför kommer inte de moraliska principerna för *Jus ad bellum* undersökas, de har redovisats för att öka förståelsen för JWT. *Möjlighet att vinna* som kort kommer att beskrivas utförligare på grund av kritiken mot den, kan komma att användas i analysen då den skiljer sig från lagen. Avseende principerna för *Jus in bello* kommer analysen inte undersöka principen att om *förbjudna vapen*, då Sverige förutsätts följa sådana regler. När det gäller den *tekniska utvecklingen av krigföringsmetoder* kommer *förbättra en soldats egenskaper* att beaktas, luftstridskrafterna är teknikberoende och både vapenplattformar såväl som den beväpning som används, gör att mål kan bekämpas på sådana avstånd att officerarna måste ta hänsyn till detta vid planering av en offensiv luftoperation mot markmål.

De delar av JWT som kommer att användas i denna uppsats redovisas nedan med kritik eller tillägg för att öka förståelsen för hur de etiska systemen kan påverkas av dem.

Möjlighet att vinna

Både JWT och krigets lagar kritiserar, de anses favorisera den starka staten framför den svaga och diskuteras av Jeffery P. Withman. För att den svaga staten ska ha någon chans blir taktiken ofta gerillalik eller övergår i terrorism och därmed görs ingen skillnad på kombattanter och civilpersoner. Det kan vara en medveten taktik att gå över gränsen, för att lura med den starka staten så att den tappar i förtroende hos det folk den försvarar. Detta blir extra tydligt i asymmetrisk krigföring.⁴²

Proportionalitet

Mänskligt lidande räknas idag i antalet döda civila. James E. Hickey anser istället att utvärderingen borde behandla de umbäranden befolkningen får utstå på grund av utslagen infrastruktur, förlust av rättsstat, tillsammans med politisk och ekonomisk stabilitet.⁴³

Urskiljning

Under lång tid har problemet med områdesbekämpning via luftstridskrafter diskuterats, vilket Hickey redovisar, då områdesbekämpning endast har en femtioprocentig träffnoggrannhet av sitt mål och därmed inte följer principerna om proportionalitet och urskiljning.⁴⁴

---

⁴¹ Orend, 133-134

⁴² Jefferey P. Whitham. "Is just war obsolete?" i *Routledge handbook of ethics and war: just war theory in the twenty-first century*. av Fritz Allhoff, Nicholas G. Evans, & Adam Henschke. 23-34. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2013, 25.

⁴³ James E. Hickey. *Precision-guided munitions and human suffering in war*. Farnham: Ashgate, 2012, 7.

⁴⁴ Hickey. *Precision-guided munitions and human suffering in war*., 64.

Nödvändighet

Enligt Walzer kan det vara ursäktat att civilpersoner och deras tillhörigheter skadas som en indirekt effekt då fyra punkter är uppfyllda:

1. Om våldet är berättigat i sig, att det är en del av ett rättfärdigt krig
2. Den direkta effekten är moraliskt acceptabel, att det är ett militärt mål
3. Om avsikten med agerandet är rättfärdigt, att målet bara får ha en acceptabel effekt, att den indirekta skadan får inte var målet i sig eller ha betydelse för krigets mål
4. Den rättfärdiga effekten är tillräckligt bra för att kompensera den indirekta effekten, den måste vara proportionerligt berättigad.⁴⁵

Förbättra en soldats egenskaper

Teknologins roll har möjliggjort en ökad våldsnivå och lidande i krig menar Hickey, men skriver att vi nu möjligtvis står inför ett paradigmskifte, där tekniken med precisionsvapen kan minska våldet och det mänskliga lidandet.⁴⁶ Han ser positivt på utvecklingen av långräckviddiga precisionsvapen, de gör att den som avfyrar vapnet inte själv utsätter sig för någon nämnvärd risk, precisionen minskar det mänskliga lidandet och samtidigt kan möjligheten att på avstånd slå ut vitala mål få motståndaren att ge upp.⁴⁷

2.2.2 Byråkratisk organisationsteori

Då Försvarsmakten har en byråkratisk organisationsform är det intressant att se hur myndigheten omhändertar dess möjligheter och begränsningar. Webers teori om byråkratiska organisationer skulle kunna användas och kommer till viss del göras, då begreppen som bygger Webers teori kommer att tillämpas i analysen. Däremot kommer Mintzbergs teori om maskinbyråkrati beskrivas, den sätter byråkratin i en modern kontext och också visar på de negativa konsekvenser organisationsformen har.

Nedan följer en sammanfattning av hur Mintzbergs maskinbyråkrati är utformad och vilka problem den oftast har. Organisationstypen är vanlig för statliga organisationer, den är starkt förknippad med reglerade, förhållandevis enkla arbetsuppgifter som ger en arbetsprocess som är standardiserad. Strukturerna följer varandra som finjusterade maskiner. Denna organisation ligger närmast Webers originalversion av byråkrati, som beskriver standardiserade ansvar och kvalifikationer samt en klart hierarkisk maktutövning.⁴⁸

Den operativa kärnan består av rationaliserade arbetsflöden som är enkla att utföra och som individen lär sig efter några veckor på arbetsplatsen. Det är här all produktion utförs i organisationen, oavsett om det är varor eller tjänster.⁴⁹

Organisationen har *en administrativ komponent* med en väl definierad struktur. Först kommer mellannivån som återfinns direkt ovanför den operativa kärnan och är starkt indelad i funktionella enheter. Första linjens chefer, även kallade mellanchefer, återfinns här och har som uppgift övervaka att lösa konflikter som kan störa arbetsflödet. Mellanchefer ska också implementera nya regler i arbetet och stödja det vertikala flödet av information inom hierarkin.⁵⁰

---

⁴⁵ Walzer, 153.

⁴⁶ Hickey, 36.

⁴⁷ Hickey, 34-35.

⁴⁸ Mintzberg. *Structure in fives: designing effective organizations.*, 163.

⁴⁹ Mintzberg, 164.

⁵⁰ Ibid., 164-165.

Maskinbyråkratin förlitar sig i första hand på standardisering av arbetet, vilket innebär att den teknokratiska strukturen ska vara stödjande utan formell kontroll men reglerar i stort sett hela organisationens arbete. I organisationen återfinns en stabs alla funktioner som indirekt leder mellancheferna. Ovanför den administrativa komponentens nivå, kan ett flertal hierarkiska ledningsnivåer återfinnas, innan den strategiska nivån återfinns i toppen på organisationen.⁵¹

Maskinbyråkratier är inte enbart effektiva i sin produktion, när människor möts och interagerar uppstår också problem. Nedan beskrivs några av de problem som identifierats inom organisationsformen.

Människorna i den operativa kärnan används som medel för att nå målet, indelade i kategorier av status och funktion, istället för att ses som individer, vilket förstör meningen med arbetet.⁵²

Den operativa kärnan har oftast begränsat med personal, vilket innebär att den administrativa komponenten blir förhållandevis stor. Inom organisationen förväntar sig alla att nästa nivå ska lösa deras problem, vilket även gäller de som är direkt underställda företagets strategiske ledare.⁵³

Informationsspridningen är oftast vertikal där informationen filtreras, de goda nyheterna når hela vägen upp, men de dåliga stannar någon nivå under. De som leder organisationen får aldrig tillräcklig och nödvändig information.⁵⁴

Den centraliserade ledningen gör att det vid förändringar i organisationen, överbelastas ledningen med frågor från underliggande nivåer, istället för att lägga energi på konkreta detaljer som är viktiga för utvecklingen.⁵⁵

En maskinbyråkrati har svårt att införliva nya strategier, om något ska hända måste detta regleras utanför organisationen. Organisationen är inte anpassad för problemlösning och fungerar bäst i stabila miljöer. Detta innebär att en maskinbyråkrati är mycket effektiv i att producera det den är avsedd för, men inte kan hantera en miljö som är dynamisk och komplex.⁵⁶

2.2.3 Etik i politiskt styrda organisationer

Som författaren tidigare nämnt är krig en våldsam förlängning av politiken och utövas av Försvarsmakten som också är en myndighet, vars anställda ses som tjänstemän, oavsett om de är officerare eller inte. Då syftet är att se hur etiska system påverkar ansvarsförhållanden vill denne visa vilka etiska system som finns inom offentlig förvaltning och hur ansvar fördelas.

Lundquist anser att den som är anställd av staten, tjänstemannen, ska förhålla sig till två större grupper av värden, demokrativärden och ekonomivärden som kallas *vår offentliga etik (ethos)*.⁵⁷ Demokrativärden är samlingsnamn för västvärldens form av demokrati, som utgörs av

---

⁵¹ Mintzberg, 165-166.

⁵² Ibid., 177-178.

⁵³ Ibid., 164.

⁵⁴ Ibid., 184-185.

⁵⁵ Ibid., 185.

⁵⁶ Ibid., 186-187.

⁵⁷ Lundquist. "Etik i offentlig förvaltning.", 117.

folkmakt och konstitutionalism, samt offentlig etik. Medan Ekonomivärden innebär funktionell effektivitet, kostnadseffektivitet och produktivitet.⁵⁸

Människan lever i flera etiska system, *förvaltningsetik*, som är tjänstemännens allmänna etik, *professionsetik*, som följer av utbildning, *egenetik*, som är en följd av socialisering och uppfostran, samt *gruppetik*, som utvecklas på arbetsplatsen och också kallas kåranda. Ju mer lika en persons etiska system är, desto enklare att förhålla sig till dem, men framför allt bör förvaltningsetiken vara normativ inom myndigheten.⁵⁹ Förvaltningsetik innebär ett förbud mot att ta emot mutor, mot lögner, mot maktövergrepp, mot bedrägeri, mot svågerpolitik, mot att avslöja hemliga uppgifter, med mera. Detta innebär att en tjänsteman ska ha integritet, vara ärlig och lojal, för att kunna tillgodose det allmänna intresset.⁶⁰

Ansvar kommer ur etiken och övriga värden. Inom en byråkratisk organisation finns flera ansvarslinjer. *Hierarkiansvarslinjen* som låter organisationens handlande vara ledarnas ansvar. *Kollektivansvarslinjen* håller antingen inblandade individer eller gruppen ansvariga framför individen. *Personansvarighetslinjen* som ger enskild individ ansvar om denne har rätt kunskap och dennes agerande eller brist på agerande har orsakat en effekt samt om denne borde ha insett vad som skulle ske och inte var utsatt för tvång. En tjänsteman har ett moraliskt ansvar för sina handlingar och kan inte tillåta sig att förlora sin integritet och därmed bli enkla ja-sägare. Utan integritet kan en människa att beordras göra vad som helst.⁶¹

Som tjänsteman och i samband med tjänsteutövning bör denne vara lojal och lyda överordnades order, visa hänsyn för samhällets medlemmar och lyda lagen. Om dessa inte överensstämmer bör den offentliga etikens värden vara vägledande.⁶² Den offentliga förvaltningens civilkurage uttrycks som *ämbetskurage*, där denne står upp för den offentliga etikens värden. Detta uttrycks inom ramen för värdet folkmakt som innehåller ett processvärde *öppenhet*, skyldigheten att rapportera makthavare som beter sig *olagligt*, *oetiskt* eller *olämpligt*. Detta är demokratins grundbult och garanterar folkmaktens övriga processvärden *ömsesidighet*, *diskussion* och *ansvar*. Alla beslut bör också beakta de demokratiska substansvärdena jämlikhet, frihet, rättvisa och solidaritet.⁶³

The modern officer corps is a professional body and the modern military officer a professional man.⁶⁴

Slår Samuel P. Huntington fast och därmed öppnar sig intresset för Tomas Bergström syn på professionslojalitetens inverkan på acceptansen för politisk påverkan, detta för att visa att tjänstemännens syn på politiker också påverkar organisationen.

Bergström tar upp risken med starka professionella grupper, där högskoleutbildning, egen yrkesetik och kåranda kan bli självstyrande. Deras professionslojalitet gör att kollegors omdöme och utvärdering av prestationer blir styrande. Tjänstemännens syn på styrande politiker kan

---

⁵⁸ Lundquist, 118.

⁵⁹ Ibid., 118-119.

⁶⁰ Ibid., 134-135.

⁶¹ Ibid., 128-129.

⁶² Ibid., 124-125.

⁶³ Ibid., 131-132.

⁶⁴ Samuel P. Huntington. *The soldier and the state: the theory and politics of civil-military relations*. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard Univ. Press, 1957, 7.

lätt bli att de är amatörer, engagemanget i det egna yrket kan bli både en tillgång och utgöra en svårighet. Framför allt försvårar det ansvarsutkrävande från styrande politiker.⁶⁵

---

⁶⁵ Tomas Bergström. "En förvaltning i demokratins tjänst? Den offentliga tjänsten förändring." i *Politik som organisation: förvaltningspolitikens grundproblem*. red. av Shirin Ahlbäck Öberg och Bo Rothstein. 4. uppl., 197-215. Stockholm: SNS förlag, 2010, 200.

3 Metod

I denna undersökning har författaren valt metod för undersökning och analys utifrån de teorier som har valts, för att besvara undersökningens syfte och frågeställning. Det kan tyckas vara analys på analys, men den kvalitativa textanalysen är till för att finna data i empirin medan de två innehållsanalyserna används för att analysera data i syfte att besvara frågeställningen. Analyserna görs både parallellt och var för sig.

JWT kommer att ligga till grund för att identifiera data där moraliskt hänsynstagande, implicit eller explicit, medges och uppmanas att göra i ledning av planering och genomförande. Teori om maskinbyråkrati kommer att användas i analysen av den byråkratiska organisationens uppbyggnad och om det finns en medvetenhet om de problem organisationsformen innebär. Med stöd i teori om etiska system i offentlig förvaltning kommer Försvarmaktens etiska system undersökas med fokus på vilka etiska system som beskrivs, hur moraliska hänsynstagande medvetandegörs och hur ansvar fördelas.

3.1 Kvalitativ textanalys

Textanalysens uppgift är att tolka empirin, data som är uttryckt implicit och explicit ska identifieras av författaren.

3.1.1 Vetenskapligt förhållningssätt

Avsikten med undersökningen är att förstå hur officerare inom Försvarmakten ges möjlighet att ta ett moraliskt ansvar utifrån de etiska system som råder inom myndigheten och hur myndighetens organisation påverkar den möjligheten. Därmed faller det vetenskapliga förhållningssättet inom det hermeneutiska paradigmet och som Merete Watt Boolsen förklarar vara både en teori och metod, den tolkar verkligheten utifrån det som studeras.⁶⁶ Författarens tolkning av det material som undersöks kommer att utgöra grunden för den efterföljande analysen och dennes svar på frågeställningen.

Enligt Watt Boolsen är forskarens roll tvetydig, dels för att denne måste förhålla sig till materialets egen tolkning av verkligheten och dels som materialets begrepp omsätts till forskarens vetenskap. Forskaren måste sätta sig in i den undersökta kontexten för att kunna tolka data.⁶⁷ Materialet är normativa texter som ger riktlinjer och styrningar till Försvarmaktens officerare, både när det gäller etiska system i myndighetsutövningen såväl som i den militära professionen, reglerar ledning och arbetsmetodik samt har en förklarande inriktning på företeelser inom Försvarmakten. De data som presenteras kommer sedan att förklaras utifrån de vetenskapliga teorier som valts för att besvara frågeställningen.

3.1.2 Textanalys

Frågeställning och teori styr val av metod och denna undersökning avser att studera en samling texter med olika innehåll för att besvara den frågeställning problemformuleringen resulterade i. Frågeställning är flerdimensionell, vilket innebär att analysen kommer göras i flera steg för att anpassas efter teorierna, frågeställning och det undersökta materialet.

Den övergripande frågeställningen avser att undersöka hur moraliskt ansvarstagande möjliggörs inom Försvarmakten för officerare. Därmed kommer i första hand SPL, DLuftO och FörbR Flygbasbat undersökas, då det beskriver arbetsinnehåll samt ledning av planering och genomförande.

---

⁶⁶ Merete Watt Boolsen. *Kvalitativa analyser: [forskningsprocess, människa, samhälle]*. Malmö. Gleerup, 2007, 31.

⁶⁷ Watt Boolsen. *Kvalitativa analyser: [forskningsprocess, människa, samhälle]*, 32.

Analysen av hur den byråkratiska organisationen påverkar ansvarstagande kommer att göras utifrån organisationens uppbyggnad och om det finns en medvetenhet om de problem organisationsformen innebär. För denna del i undersökningen kommer alla dokument analyseras om de indikerar en medvetenhet om hur organisationen kan begränsa möjligheten att ta ansvar samt vad som i sådana fall görs för att överbrygga den.

Värdegrunden anger Försvarmaktens officiella etiska system och MSD:s del om moralfaktorer anger den militära professionens etiska system, för att analysera hur etiska system påverkar ansvarstagandet kommer dessa dokument undersökas.

Watt Boolsen skriver att kodning av materialet innebär en uppdelning av detsamma i mindre delar och talar om för forskaren vad denne ska söka efter i analysen. Då forskaren letar efter förutbestämda förhållanden anses analystekniken vara deduktiv.⁶⁸ Författaren avser att använda de valda teorierna och utifrån dem ställa frågor till texten för att förklara orsaker och samband. JWT, teori om etiska system i offentlig förvaltning liksom maskinbyråkratiska organisationer är dennes valda teorier för undersökning, vilket gör metoden deduktiv och teorierna anger hur materialet ska koda utifrån frågeställningen. Den inledande kvalitativa textanalysen har för avsikt att ur empirin identifiera, med stöd av teorierna, data som sedan analyseras vidare för att nå ett resultat.

3.1.3 Innehållsanalys

Enligt Watt Boolsen innebär ett hermeneutiskt perspektiv, att det undersökta ses som en unik enhet, där förståelsen för problemställningen fås genom att analysera interaktionen mellan olika aktörer som en förklaring för dynamiken dem emellan och sedan kunna beskriva den.⁶⁹ Författaren kommer att se på Försvarmakten som en unik enhet och genom en innehållsanalys av planerings- och genomförandeprocessen ska denne kunna se hur officerarna i processen interagerar med varandra och hur moraliskt ansvarstagande möjliggörs. De etiska systemen ska ses som olika aktörer, innehållsanalysen av dem ska förklara hur de påverkar och förhåller sig till varandra samt ge en beskrivande förklaring av de etiska systemen syn på moraliskt ansvarstagande.

Med ett kritiskt-teoretiskt angreppssätt betraktar forskaren det undersökta som konfliktfyllt och att aktörerna har olika mycket makt, där analysen avser att hitta hur det undersökta avser lösa konflikten menar Watt Boolsen.⁷⁰ Då det implicit i frågeställningen påstås att det finns en konflikt mellan byråkratiska organisationer och moraliskt ansvarstagande, kommer data att analyseras för att se om den ger svar på om organisationen möjliggör eller begränsar ansvarstagande.

De ovan beskrivna varianterna på innehållsanalys av det undersökta materialet, ska tillsammans ge författaren svaret på frågeställningen om hur moraliskt ansvar möjliggörs att tas och hur organisation samt etiska system påverkar officeren i detta.

3.1.4 Metoddiskussion

För ett antal år sedan deltog författaren i en internationell insats med luftstridskrafter och då väcktes tankarna om hur det moraliska ansvaret skulle kunna tas. Information om operationen

---

⁶⁸ Watt Boolsen, 2007, 89.

⁶⁹ Ibid., 103.

⁷⁰ Ibid., 103-104.

erhölls i första hand via olika Tv-kanaler och först flera dagar senare kom information via organisationen. Därmed uppstod funderingar om hur det arbete denne utförde och hurvida de underställde var medvetna eller hur de skulle kunna bli medvetna om vad deras del i insatsen innebar ur ett etiskt perspektiv.

Med en hermeneutisk vetenskaplig ansats skriver Watt Boolsen att det är viktigt att skilja på forskarens egen insikt som kunskapskälla, genom att vara en del av det undersökta området, samtidigt som forskaren med sin egen erfarenhet kan vara en källa till feltolkning.⁷¹ Författaren är medveten om att dennes egenintresse för det undersökta området och dennes erfarenhet av det som undersöks kan påverka analysen. Målsättningen är att vara objektiv i analys, resultat och slutsatser, för att spara subjektiva betraktelser och låta dem komma fram i diskussionen.

Jarl Backman beskriver att val av metod har betydelse för hur andra forskare med samma metod och förutsättningar ska kunna göra om undersökningen och utvärdera resultatet. Ju mer detaljerad metodbeskrivningen är, desto lättare görs möjligheten till *replikation* då en annan forskare ska ha möjlighet kontrollera resultatet. *Evaluering* innebär att värdera det empiriska förfarings sättet, det ska alltså vara möjligt att ha synpunkter på vald metod och hur den förhåller sig till problemställningen samt relevansen för resultatet och de tolkningar som har gjorts.⁷² Författaren har i detta avsnitt förklarat sitt vetenskapliga förhållningssätt men också hur denne själv kan påverka tolkning och resultat med egna erfarenheter. Av den anledningen har metodbeskrivningens syfte varit att på ett detaljerat sätt förklara vilket material som används, vilka teorier som är valda och hur de kopplas till det valda materialet för att kunna svara upp mot problemformuleringen.

Fördelen med att använda en textanalys är enligt Martyn Denscombe att det är enkelt att få tillträde till data och att andra enkelt kan kontrollera källorna, då de är både tillgängliga och bestående.⁷³ Då allt använt material som använts är offentliga dokument som kan göras tillgängliga för andra forskare, är textanalysen i sig och valet av källor ett sätt att låta andra forskare kunna göra om samma undersökning med det valda materialet. Teorierna är valda för att kunna svara upp mot frågeställningens innehåll, avsikten är att de ska vara generella samt giltiga för undersökningens problemformulering.

Denscombe beskriver validitet utifrån i vilken omfattning material, metod för att finna data att analysera och hur de analyserats för att kunna se resultaten som precisa, korrekta och exakta.⁷⁴ Slutsatserna svarar upp på undersökningens komplexitet men kan vara en förenkling av verkligheten där författaren har påverkats av tidigare dragna slutsatser. Egna erfarenheter kan ha påverkat undersökningens resultat, även om objektivitet har eftersträvat. Inledningen förklarar undersökningens problemformulering och syfte, där frågeställningen har varit till hjälp att sätta problemet i en kontext som går att undersöka. Det undersökta materialet är de dokument som är öppna och reglerar det undersökta området. För att göra undersökningen replikerbar har hemligt material valts bort, vilket innebär att väsentlig information för undersökningen kan ha missats. Analysmetoderna har anpassats för att kunna svara upp på frågeställningen, intervjuer har inte utförts, detsamma gäller användandet av andra undersökningsmetoder för att bekräfta resultatet. Resultatet kan förmodligen generaliseras till andra de-

---

⁷¹ Watt Boolsen, 31-32.

⁷² Jarl Backman. *Rapporter och uppsatser*. Lund. Studentlitteratur, 1998, 37-38.

⁷³ Denscombe. *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*., 201.

⁷⁴ Denscombe, 283.

lar av Försvarsmakten där samma lednings- och planeringsprocess används och med en liknande teknikutveckling.

Enligt Torsten Thurén är reliabilitet detsamma som trovärdig och fri från slumpfaktorer i samband med de mätningar som gjorts.⁷⁵ Då undersökningen är kvalitativ i sin metod har den inte för avsikt att ha hög reliabilitet. Däremot har forskningens syfte och valda teorier beskrivits och motiverats. Metoden är beskriven och i denna del kritiserad med de brister den har. Materialet är offentligt och allmänt tillgängligt, där författaren har motiverat varje källas giltighet för undersökningen. Detta tillsammans gör att en annan forskare kan göra om undersökningen och där vissa delar av resultatet kan bli detsamma, men det är inte säkert att dennes slutsatser kommer att överensstämma med en annan forskares.

3.2 Operationalisering

Först görs en textanalys för att samla in data ur empirin med stöd av JWT, etiska system i politiskt styrda förvaltningar och teori om maskinbyråkrati. Därefter följer två varianter på innehållsanalys för att kunna besvara frågeställningen.

Hur möjliggörs moraliskt ansvarstagande för officerare inom Försvarsmakten i planering och genomförande av offensiva luftoperationer mot markmål?

Denna del av analysen använder SPL, MSD, OPD, DLUFTO och FörbR Flygbasbat och sammanställas i en beskrivning av planerings- och genomförandeprocessen för att besvara frågan. Textanalysen för insamling av data kommer att inrikta sig på ord, meningar och beskrivningar som visar på *hierarkiansvarslinjen*, *kollektivansvarslinjen* och *personansvarighetslinjen* i den hierarkiska strukturen, kollektivets arbete och enskilda befattningshavare. Kopplingar till data som kan ha med JWT:s moraliska regleringar *möjlighet att vinna*, *proportionalitet*, *urskiljning*, *nödvändighet*, *tekniska utvecklingen av krigföringsmetoder* och där begränsat till *förbättra en soldats egenskaper*. I beskrivningen kommer andra delar att finnas med för att öka läsarens förståelse, men de kommer inte att tas med i resultatet om de inte har en direkt koppling till ansvar och moraliska handlingsregler. Innehållsanalysen avser att belysa hur data visar hur organisationen reglerar ansvar och hur moraliska hänsynstagande ska göras.

Hur påverkar den byråkratiska organisationen ansvarstagandet?

För att kunna besvara frågan kommer denna textanalys analysera all empiri och hämta data från ord, meningar och beskrivningar som indikerar byråkratisk organisation, ur Webers definition av *specialisering*, *hierarki*, *regler*, *avpersonifiering*, *positioner*, *uppdelning i privat och offentligt*. Den kritisk-teoretiska innehållsanalysen söker efter en medvetenhet om den byråkratiska organisationens inbyggda problem och om, eller hur de omhändertas. Data kommer att analyseras från ord, meningar och beskrivningar som visar på viljan att skapa ett *meningsfullt arbete*, *chefens roll i förhållande till stab*, *informationsspridning*, *dynamiska förändringar* och *förändringsvilja*. Slutligen kommer data som indikerar *yrkesetik* och *kåranda* analyseras, då organisationen är politiskt styrd och det finns kända problem med professionslojalitet i sådana organisationer.

Hur påverkas officeren av Försvarsmaktens olika etiska system vid ansvarstagande?

---

⁷⁵ Torsten Thurén. *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Runa, 1991, 22.

Textanalysen presenteras i en egen del om krigföringsförmågans moralfaktorer och har till uppgift att identifiera data som visar på *förvaltningsetik*, *professionsetik*, *egenetik* samt *gruppetik* i värdegrund och den del av MSD som beskriver moralfaktorer. Analysen kommer att söka efter ord, meningar och beskrivningar i empirin som kan kopplas till *vår offentliga etik* med de värden det representerar, *ämbetskurage* och processvärden som *öppenhet*, *ömsesidighet*, *diskussion* och *ansvar* även om de beskrivs enligt de demokratiska substansvärdena *olagligt*, *oetiskt* eller *olämpligt*. Innehållsanalysen har för avsikt att förstå hur de etiska systemen förhåller sig till och påverkar varandra.

De två underfrågornas analys kommer, om det är möjligt, även att användas för att förklara den övergripande frågeställningen.

4 Analys och Resultat

I detta kapitel redovisas författarens tolkning av empirin till data med stöd av valda teorier i en kvalitativ textanalys, det vill säga att textmassan har sorterats med hjälp av teorierna. Därefter har en anpassad innehållsanalys gjorts av data, där teorierna visar på samband och orsaker som sammanfattas i resultaten.

4.1 Krigföringsförmågans moralfaktorer

Detta är den första delen i undersökningen, som belyser etiska system inom myndigheten och hur Försvarmaktens byråkratiska indelning omhändertas. Det finns en del som hänvisar till krigets lagar som inte analyseras, den omhändertar inte moraliska faktorer.

I MSD kan författaren se att en seger inte enbart innebär att de militärstrategiska målen har uppnåtts, den ska också värderas utifrån moraliska och fysiska aspekter där de fysiska aspekterna inte per automatik innebär att en moralisk seger har uppnåtts. Vid bruk av det militära maktmedlet utanför det svenska territoriet måste en moralisk seger kunna uppnås.⁷⁶

Det tydliggörs att Försvarmaktens tredje pelare i krigföringsförmågan, moralfaktorer, bärs upp av såväl ledarskap, moral, etik samt den värdegrund som ska vara vägledande för myndighetens personal.⁷⁷

Resultat

Det går att utläsa att etiska system inom flera områden är viktigt för Försvarmakten. *Möjlighet att vinna* är ett av de krav som ska uppfyllas för att ha en moralisk rättighet att svara på ett anfall. Då Sverige agerar utanför det egna territoriet är de moraliska aspekterna viktigast. Däremot kan inte författaren uttyda vad en moralisk seger innebär.

4.1.1 Värdegrund

Vi har en administration och en logistik som är produktiv och effektiv; vi gör rätt saker på rätt sätt. Vi har en hög kostnadsmedvetenhet och är ett föredöme i hanteringen av ekonomiska frågor.⁷⁸

Värdegrunden tydliggör att Försvarmaktens, alla anställda, ska förhålla sig till den. I uppförandekoden beskrivs hur värdegrunden ska omsättas i praktiken. I inledningen betonas Försvarmaktens uppdrag att utöva militärt våld och att den enskilde tjänstemannen kan äventyra förtroendet för hela Försvarmakten. Därför ska tjänstemannen följa värdegrunden såväl i arbetet som i privatlivet.

Alla människors lika värde understryks och att Försvarmakten håller demokratiska värden samt mänskliga rättigheter högt. Arbetet inom Försvarmakten sker i nära samarbete med andra, där ytterst de anställdas liv kan avgöras av kollegors agerande. Svensk lag, förordningar och interna regelverk fostrar tjänstemannen, ett högt säkerhetsmedvetande och att undvika onödigt risktagning ingår i tjänstemannens sätt att vara, det är en självklar uppgift att ingripa om någon utsätts för något kränkande.

⁷⁶ *Militärstrategisk doktrin: [med doktrinära grunder (MSD 12)]*., 68.

⁷⁷ MSD, 89.

⁷⁸ ”FMSI 2014, Underbilaga 1.1: Försvarmaktens Verksamhetsidé, Vision och Värdegrund.”, 2.

Tre ledord ska vägleda tjänstemannen i sitt etiska förhållningssätt:

Öppenhet – genom att vara öppna och ärliga ska personalen inkludera andra människor, samtidigt som de inte tigger om fel och brister. Ledarskapet ska uppmuntra egna initiativ och skapa en trygg miljö. Att bidra med sin kunskap är en självklarhet, lika självklart ska det vara att följa och genomföra tagna beslut.

Resultat – genom att visa handlingskraft ska tjänstemannen leverera önskad effekt. Resultatleverans får inte ske på bekostnad av säkerhet eller innebära risktagning. Personalen ska reflektera över konsekvenser av sitt handlande och dra lärdom av detta.

Ansvar – Alla tjänstemän ska ta ansvar för sin del i arbetet för att Försvarmakten ska uppnå sitt resultat och ta konsekvenserna av det. Kostnadsmedvetenhet ska följa tjänstemannen i arbetet. Lojalitet och pålitlighet präglar Försvarmaktens anställda, samtidigt som de aktivt motverkar all form av diskriminering och brott som sänker Försvarmaktens förtroende.

Det blir påtagligt att Försvarmaktens chefer ska övervaka arbetet, att underställda har tillräckliga resurser för att lösa sina uppgifter, samtidigt som brister ska rapporteras om en uppgift inte löses, tillsammans med tillhörande konsekvenser. Chefens uppgift är att utbilda i värdegrund så att de anställda betar sig som förväntat, mot varandra och i förhållande till andra. Olämpligt beteende bestraffas inom Försvarmakten eller både i och utanför Försvarmakten vid lagbrott.⁷⁹

Resultat

Försvarmaktens värdegrund uttrycker *vår offentliga etik* och den *förvaltningsetik* som officerarna ska förhålla sig till. Vid all tjänsteutövning ska detta finnas med, att låta säkerhetsmedvetande styra och att inte ta onödiga risker anses vara en självklarhet. Processvärdet *öppenhet* har fått en egen del där *ämbetskurage* åberopas för att för att påvisa oegentligheter i organisationen, detsamma gäller processvärdet *ansvar* med förvaltningsetikens krav på lojalitet.

I inledningen betonas några av de viktigaste delarna i en byråkratisk organisation, att officeren följer de *regler* som arbetet kräver, medan *uppdelning i privat och offentligt* har blivit det omvända, officeren ska ha samma etiska system i sitt arbete såväl som i privatlivet. Värdegrunden tydliggör *chefens roll i förhållande till stab* är att lösa konflikter och implementera värdegrunden bland sina underställda åt ledningen.

4.1.2 Etik och moral

För att klargöra den militära *professionsetiken*, delar MSD upp den i Yrkeskunnande, Ansvar att utföra professionens uppgifter, professionens Värderingar som är ett resultat av samhällets värderingar och professionens krav samt Yrkesidentitet som skapas av att kollektivet identifierar sig med övriga delar i professionen.⁸⁰

Yrkeskunnande

Det betonas att utbildning ska vara verklighetsnära och utveckling i yrket ska säkerställa att individen har förmågan att uppfylla yrkets krav. Gruppsammanhållning är grundläggande i arbetet och samarbetsförmåga gör att uppgiften blir löst.

---

⁷⁹ Värdegrund, 3-7.

⁸⁰ MSD, 89.

Alla handlingar har sin grund i förbandets uppgift och avgör hur individen får agera. Ju högre utbildningsnivå individen har, desto bättre förstås uppgiftens innebörd. Att all personal bidrar efter bästa förmåga till förbandets resultat ses som självklart. När reglementen, instruktioner och insatsregler inte räcker till för att hantera händelseutvecklingen är ett väl utvecklat område grunden för uppdragstaktik.

Den operativa förmågan byggs i samarbete med andra, tillsammans med andra länders förband, andra myndigheter och organisationer som Försvarsmaktens personal samverkar med. För att implementera förändringar, nya krav och uppgifter krävs anpassningsförmåga, flexibilitet och kulturell medvetenhet. Det viktigaste instrumentet för att utveckla yrket på förbandsnivå är ett pågående samtal om på vilket sätt arbetet utförs.⁸¹

Resultat

Yrkeskunnandet sätts i relation till gruppsammanhållning samt samarbetsförmåga för att kunna lösa uppgiften och skapa *kåranda*. Genom samtal utvecklas arbetet tillsammans med andra officerare, där alla bidrar till att lösa uppgiften.

Utmärkande för en byråkratisk organisation är *specialisering*, officerens kompetens ska aktivt utvecklas i arbetet. *Avpersonifieringen* tydliggörs genom att uppgiften motiverar officerens handlande. Utbildningsnivå ger en bättre förståelse för uppgiften, vilket implicit uttrycker individens *position*. För att öka meningen i arbetet kan två saker utläsas, allt arbete är i det stora hela formaliserat genom *regler* men en öppning för eget tänkande lämnas i uppdragstaktiken.

Ansvar

I kapitlet om ansvar blir det påtagligt vilka krav som ställs på den militära professionen. Den ska tillvarata svenska intressen och vara till samhällets nytta genom att ta ansvar för Försvarsmaktens uppdrag. För att förebygga och hantera konflikter samt krig, har det svenska samhället ställt uppdraget till Försvarsmakten och den militära professionen att ytterst bruka dödligt våld i väpnad strid.

Individens ansvar och initiativförmåga poängteras vid flera tillfällen och att denne själv får ta konsekvensen av felaktigt handlande. Detta görs genom eget lärande och yrkesutveckling för att professionen och samhällets krav tillgodoses utan att orsaka oönskade effekter. Vikten av att förtroendet för Försvarsmakten och Sveriges internationella anseende blir påverkat av individens agerande betonas vid nationella samt internationella insatser.

Det blir tydligt att en maktställning innebär en särskild skyldighet att inte missbruka den, såväl i yrkesutövningen som privat. Officeren i Försvarsmakten får inte missbruka, hantera olagliga droger eller på annat sätt bryta mot lagar som kränker andra människors rättigheter i någon form.⁸²

Resultat

Processvärdet *ansvar* tydliggörs och lojalitet krävs såväl till professionen som till samhället. Däremot är inte ansvarskedjan och uppföljningen av den tydliggjord avseende moraliskt ansvar. Det egna ansvaret betonas, både i förhållande till sitt yrkeskunnande såväl som inför samhället. Den som innehar en maktställning har en skyldighet att ta hänsyn till de demokra-

---

⁸¹ MSD, 90-91.

⁸² Ibid., 91-92.

tiska substansvärdena *olagligt*, *oetiskt* eller *olämpligt*. Officerens förhållande till demokratiska värden och därmed förhålla sig till *vår offentliga etik* betonas.

Värderingar

I detta avsnitt tydliggörs vad den militära professionen ska visa genom individens handlingar, de ska vara en spegling av den gemensamma värdegrunden. God disciplin grundläggs i Försvarmaktens dagliga verksamhet, den kräver att värdegrunden med dess attityder och vilja visas vid insats.

Här förklaras att värdegrunden ska vara vägledande vid moraliska dilemman, där regler och annan vägledning inte finns. Därefter följer en upprepning av vad som står i delar av värdegrunden avseende säkerhetsmedvetande, förhållandet till kollegor och hur moralisk medvetenhet ökas genom erfarenhetsutbyte.

I denna del klargörs vad professionen innebär för officeren, denne kan beordras eller beordra andra att skada människor, vilket är ett extremt högt krav på handlingsberedskap med moralisk medvetenhet som ständigt ska utvecklas. På förbandsnivå ska officeren lära sig av erfarenheter och diskutera moraliska förhållningssätt till yrkets uppgifter.

Vid internationell insats betonas kulturell medvetenhet, kunskap och uppmärksamhet på rådande normer bland befolkningen i operationsområde. Där kunskap om religiösa, kulturella och historiska förhållanden ökar tilltron mellan människor samt kan omsättas i handlingar som främjar förtroendet.

Återigen förtydligas yrkeskunnandets krav på individen och vilket ansvar denne har i förhållande till professionen. Att individen är en del i en grupp och att dennes handlingar påverkar gruppen klarläggs och därför bör individen reflektera över sin människosyn. För att kunna ingå i en militär enhet är värderingar som rör synen på andra människor centrala och ska bygga på principen om alla människors lika värde. Även gruppens handlande ska visa att den har reflekterat över en gemensam människosyn.⁸³

Resultat

Värderingarna hänvisar till att professionen i första hand ska förhålla sig till värdegrunden, det vill säga förvaltningsetiken ska råda i Försvarmaktens verksamhet. I denna del kommer också *gruppetiken* i fokus och moraliskt handlande samt hur detta ska kunna utvecklas poängteras. Individen uppmanas att utveckla sin *egenetik* i förhållande till *den offentliga etiken* för att gruppens *kåranda* ska genomsyras av demokratiska värden.

Officerens *hierarkiska* status kan innebära moraliskt svåra uppgifter, här kräver Försvarmakten disciplinerat agerande i förhållande till värdegrunden. Handlingsberedskap för att kunna utföra moraliskt svåra uppgifter ska skapas genom samtal där erfarenheter delas inom gruppen för att utveckla *professionsetiken*.

Yrkesidentitet

Genom att förhålla sig till det krav yrkeskunnande, ansvarstagande och värderingar som är gemensamma för professionen, skapas den gemensamma viljan att utföra Försvarmaktens uppdrag. Individens roll belyses genom en uppmaning att ta eget ansvar för sin del inom professionen och bidra till Försvarmaktens goda anseende inom samt utom Sveriges gränser.

---

⁸³ MSD, 92-93.

Officeren ska vara medveten om att förtroende för Försvarsmaktens förmåga bedöms efter individens handlande.⁸⁴

Resultat

Då yrkesidentiteten är en sammanslagning av övriga krav på den militära professionen poängteras i stället i denna del att Försvarsmaktens officerare ska verka för det allmännas bästa, det vill säga Sveriges bästa inom och utom riket. Denna del visar tydligt att *egenetik* och *kåranda* inte får ta över i förhållande till myndighetens uppdrag.

4.1.3 Ledarskap

Visserligen är ledarskapet en del i moralpelaren och den finns som en del i chefskapet som alla kan ta, men det är kravet på chefen som förtydligas i MSD. Chefskap innebär uppgifter som utformar mål och planer för att organisationens resurser samt förmågor ger önskat resultat via beslut och utformning av riktlinjer. Genom chefskapet följer ansvar för initiering, uppföljning och skapande av förutsättningar för ett gemensamt handlande som löser uppgiften. Med chefskapet följer den författningsreglerade Befälsrätten⁸⁵, den är både en rättighet och en skyldighet. Chefskap ska utövas så att det blir tydligt för personalen vad som ska åstadkommas och vilka regleringar det är som ska följas. Att ta beslut och hantera konflikter ingår i chefskapet. I chefskapet ingår det att förändra otidsenliga regler eller åtgärda sådant som förhindrar en effektiv verksamhet.⁸⁶

Resultat

Processvärdet *ansvar* betonas i och med befälsrätten, som en rättighet och skyldighet som följer med chefskap.

Därefter förstärks *chefens roll i förhållande till stab*, genom att poängtera att dennes uppgift är att implementera och övervaka att dennes underställda följer nya *regler*. För att motverka organisationsformens brister ges uppgiften att ansvara för att *dynamiska förändringar* anpassas till verksamheten och att *förändringsvilja* finns.

4.1.4 Vilja

Denna del betonar att den militära professionen bör ha ett förhållningssätt som främjar anpassningsförmåga till olika utmaningar, förändringar och beredskap att leverera i rätt tid. Förhållningssättet inbegriper både ett nationellt och ett globalt perspektiv för att kunna hantera olika situationer i hela världen under osäkra omständigheter. Det är tydligt på vilket mandat militärt våld används, de sker enbart efter parlamentariska styrningar som bygger på folkviljan.⁸⁷

---

⁸⁴ MSD, 94.

⁸⁵ Förordning (1996:927) med bestämmelser för Försvarsmaktens personal. http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Forordning-1996927-med-best_sfs-1996-927/. Hämtat 2015-12-12

⁸⁶ MSD, 94-96.

⁸⁷ Ibid., 96.

Resultat

Officerens *professionsetik* ska ge stöd för att handla moraliskt rätt och att ta ansvar för att lösa Försvarmaktens politiska uppdrag.

Denna del visar återigen på medvetenheten om den byråkratiska organisationens svårighet att hantera *dynamiska förändringar* och *förändringsvilja* genom att hänvisa till *egenetik*.

4.2 Planerings- och genomförandeprocessen

Detta är den andra delen i undersökningen som ska belysa hur verksamheten bedrivs i förhållande till moraliskt hänsynstagande och den byråkratiska organisationens inverkan. Beskrivningen är ett resultat av textanalys, vissa delar är inte till för att vara en del av innehållsanalysen men ska sätta processen i sitt rätta sammanhang. Sista stycket innehåller till del författarens inhämtade kunskaper då analysen inte har kunnat fylla ut beskrivningen.

4.2.1 Militärstrategisk nivå

I analysen av SPL framkommer det att försvarsplanering görs i dialog med Förvarsdepartementet, oavsett om det gäller krisplanering i närtid, grundoperationsplanering för framtiden, eller omfallsplanering som ska omhänderta olika scenarier nationellt eller internationellt.⁸⁸ Själva planeringen sker samtidigt på strategisk, operativ och taktisk nivå inom respektive ansvarsområde, planeringen kan också ske sekventiellt på en nivå i taget.⁸⁹

Här förklaras att ÖB rapporterar direkt till regeringen, är militärstrategisk chef och leder Försvarmakten via försvarsmaktsorder (FMO).⁹⁰ Till sin hjälp har ÖB den strategiska analysgruppen (SAG) där den Juridiska staben är representerad som rådgivare i förhållande till internationell rätt.⁹¹ SAG ansvarar för kunskapsspridning, militärstrategiska bedömningar och förbereder underlag för beslut. De startar upp en strategisk planeringsgrupp (SPG) och inriktar den för att kunna planera en operation.⁹² Till ÖB:s stöd finns Chefen för ledningsstaben (C LEDES) som samordnar stödet på militärstrategisk nivå.⁹³

För undersökningen blir en SPG:s uppgifter viktiga, då den utför analyser, bedömning, planering och själva genomförandet av en operation på strategisk nivå.⁹⁴ Hos dem fastställs de militärstrategiska målsättningarna för operationen, utifrån den politiska styrningen av regeringens uttalade acceptabla förhållanden som definierar slutläget. Försvarmakten omsätter dem även till operativa och taktiska målsättningar.⁹⁵ Med målsättning avses att påverka ett mål, uppnå effekt, militärt eller att påverka vilja, fattningsförmåga eller beteende hos person, grupp eller organisation.⁹⁶ De militärstrategiska effekterna avgör vilka aktiviteter som krävs för att åstadkomma dem.⁹⁷ När den militärstrategiska nivån är klar har de samverkat med operativ nivå och de lämnar ifrån sig en FMO, som innehåller ÖB Beslut i stort (BIS) med ett militärstrategiskt koncept för operationen, vilka styrkor som ställs till förfogande, hur vissa militärstrate-

---

⁸⁸ *Handbok Svensk planerings- och ledningsmetod: SPL, 3.0.*, 13.

⁸⁹ *SPL*, 25.

⁹⁰ *Ibid.*, 11.

⁹¹ *Ibid.*, 86.

⁹² *Ibid.*, 88.

⁹³ *Ibid.*, 12.

⁹⁴ *Ibid.*, 89.

⁹⁵ *Ibid.*, 48.

⁹⁶ *Ibid.*, 27.

⁹⁷ *Ibid.*, 107.

giska funktioner ska fungera, vilka risker som får tas och vilka handlingsregler som gäller, detta är också godkänt av Regeringskansliet.⁹⁸

Resultat

Ledningsansvaret är tydligt, *hierarkiansvarslinjen* och även *kollektivansvarslinjen* pekar ut grupper som stödjer ledningen. Inom *personansvarighetslinjen* kommer representanten från Juridiska staben ha ett speciellt ansvar och även ha en egen professionsetik att förhålla sig till.

De militärstrategiska målsättningarnas innebörd lämnas öppen för tolkning i planeringsarbetet, uppnådd effekt ska vara militärt eller annan påverkan på person, grupp eller organisation. Detta säger implicit att målet kan vara ickemilitärt, det saknas uppmaningar om *proportionalitet* och *urskiljning* i samband med det målet.

SAG ansvarar för att information är sammanhållen nedåt i organisationen vilket inte är det samma som avses med problem med informations spridning. För att *informations spridning* underifrån ska säkerställas har samverkan med operativ nivå genomförts i SPG. ÖB ansvarar för att den politiska ledningen informeras om Försvarmakten verksamhet.

4.2.2 Operativ nivå

Här fortsätter planeringen vid nästa lägre hierarkiska nivå, insatsstaben (INSS), där chefen för insatsstaben (C INSATS) leder operationer genom Operationsorder (OPO) och rapporterar till C LEDS som är direkt underställd ÖB. INSS stödjer C INSATS i operativ ledning.⁹⁹ C INSATS har vid sin planering tillgång till rådgivare avseende genderfrågor (GENAD) och legala frågor (LEGAD). INSS har haft representanter som har medverkat i SAG och SPG för att vara insatt i den militärstrategiska nivåns avsikter med operationen.¹⁰⁰

En operativ planeringsgrupp (JOPG) bestående av INSS olika funktioner och representanter för de taktiska staberna planerar utifrån ÖB:s FMO.¹⁰¹ I deras arbete ingår analys av operationsmiljön utifrån domänerna politisk, militär, ekonomisk, social, infrastruktur och information (PMESII), där genderperspektivet inom varje domän skall belysas. Analysen ska även omfatta maktstrukturer och maktförhållanden. Inflytelsereationer analyseras utifrån hur de påverkar relationen mellan män, kvinnor, pojkar och flickor.¹⁰²

JOPG genomför också en inramning av det operativa problemet som ska bedöma nuvarande situation och analyseras civilbefolkningen för att kunna minimera risker och hot. Granskningen gäller även legala aspekter, media samt opinion.¹⁰³

I planeringens genomförande av tyngpunktsanalys ska genderperspektivet och FN-resolution 1325¹⁰⁴ beaktas vid planering av kraftsamling, konsekvens av förväntade effekter och genderperspektivets effekt på tyngdpunkten.¹⁰⁵

---

⁹⁸ SPL, 109-115.

⁹⁹ Ibid., 12.

¹⁰⁰ Ibid., 130.

¹⁰¹ Ibid., 126-134.

¹⁰² Ibid., 34.

¹⁰³ Ibid., 162.

¹⁰⁴ United Nations Security Council S/RES/1325 (2000). <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/720/18/PDF/N0072018.pdf?OpenElement>. Hämtat 15-12-14

¹⁰⁵ SPL, 41.

JOPG arbete leder till fastställda operativa målsättningar, vilka effekter som ska uppnås på operativ nivå, vilka avgörande förhållanden som behöver nås och vilka insatser som ska genomföras. En del i denna process är den gemensamma målvalslistan. C INSATS lämnar en OPO till sina taktiska chefer och stab för genomförande, ett eget BIS med tillhörande operationsplan (OPLAN), insatsregler och i övrigt liknande innehåll som det ÖB lämnade i FMO men anpassat för att kunna genomföra operationen.¹⁰⁶

Ovanstående planering kan göras långt i förväg och kan behöva anpassas vid aktivering. När en OPLAN aktiveras görs också en prioriterad mållista som efter hand fördelas på en eller flera av stridskrafterna.¹⁰⁷ Operationen leds i olika tidsperspektiv, som i grundberedskap kan var allt från mindre, än ett dygn till mer, än sex månader beroende på verksamhet. Vid förhöjd beredskap ändras tidsperspektiven till någon timme och sträcker sig till sådant som ska ske efter fem dygn.¹⁰⁸

Verkansprocessen är en del av den operativa och taktiska planeringen och innebär val av verkansmedel för att uppnå målsättningen med målet. I denna process görs en bedömning av risk för oönskade skador i förhållande till internationell rätt.¹⁰⁹ Under genomförande av en operation genomförs operationsvärdering som är en del av verkansprocessen. Vid operationsvärdering ska kommande verksamhet bedömas utifrån tidigare eventuell framgång, hur möjligheterna till framgång kan ökas samt hur civilläget kan påverka operationen.¹¹⁰ En del i operationsvärdering handlar om effekter, som också ska omfatta oförutsedda effekter eller sådan som bedöms kunna uppstå.¹¹¹

I OPD förstås att operationskonstens mål påverkas av strategiska mål, taktik och stridsteknikens direkta och indirekta effekter. Den direkta effekten uppnås genom att, utifrån risker, lämpliga uppgifter och resurser avsätts för att lösa olika handlingsalternativ. Grunden för ledning är uppdragstaktik och det är chefen samt stabens uppgift att utifrån erfarenhet, intuition och egna kunskaper utnyttja rätt resurser.¹¹²

När operationen är pågående beskrivs nedan processen för genomförande av en offensiv luftoperation, även kallad attackuppdrag, det vill säga lösa ett uppdrag eller en uppgift mot ett tilldelat prioriterat mål med flyg mot markmål. Innan det kommer till flygtaktisk stab har det varit föremål för planering i INSS under några dygn.¹¹³

Resultat

Ansvar fördelas inom den operativa staben och dess ledning enligt samma princip som för den strategiska nivån, det vill säga att *hierarkiansvarslinjen*, *kollektivansvarslinjen* och *personansvarighetslinjen* är angiven. Det tydliggörs att experterna LEGAD och GENAD endast är rådgivare.

---

¹⁰⁶ Ibid., 147-189.

¹⁰⁷ Ibid., 199-206.

¹⁰⁸ Ibid., 209-210.

¹⁰⁹ Ibid., 29-30.

¹¹⁰ Ibid., 72.

¹¹¹ Ibid., 74.

¹¹² OPD, 13.

¹¹³ SPL, 220-222.

Inom ramen för verkansprocessen finns möjligheten att värdera om våldet är *proportionellt* i förhållande till den effekt som eftersträvas, vilket blir extra viktigt när den önskade effekten är inverkan på civilpersoner i någon form och som gör målvalet i sig moraliskt tveksamt. Dessutom är det denna nivå som planerar om fler stridskrafter, än luftstridskrafterna ska delta i operationen. *Urskiljning* kan tas hänsyn till, målet ska vara militärt och inte på något sätt skyddat. *Nödvändigheten* bedöms utifrån hur hela operationen går. Det som ingen på den här nivån kan veta är om civil egendom eller civilpersoner kommer att befinna sig i eller i närheten av målet, de kan inte se det och planeringen görs långt före anfall. Denna nivå har en möjlighet att anpassa insatsreglerna beroende på mål och önskad effekt.

För att *informationsspridning* underifrån ska säkerställas har samverkan med taktisk nivå genomförts i JOPG, samtidigt som C INSATS rapporterar till C LEDES för att sprida sin information uppåt.

4.2.3 Flygtaktisk nivå

För att kunna beskriva en offensiv luftoperation har data hämtats ur DLuftO. Ett attackuppdrag kan planeras i förväg och genomföras tillsammans med flera flygande förband samt andra stridskrafter som behöver samordnas i tid och rum. Detta medför en begränsning i handlingsfrihet för lägre nivåer med tydliga handlingsregler.¹¹⁴

Flygtaktisk chef utövar taktisk ledning av krigsförband vid operationer och rapporterar direkt till C INSATS, liksom övriga taktiska chefer, och har en stab som stödjer planering samt genomförande.¹¹⁵

Uppdragstaktik ger möjlighet till både ledning via kommando och uppdrag. Detta förutsätter att chefer ska kunna ha förmågan att fatta lämpliga beslut, självständigt, på alla nivåer. Utgångspunkten är att all personal självständigt ska kunna handla i chefens anda. DLuftO understryker att det är chefen som är ansvarig även om uppgifter delegeras, ansvar ska inte delegeras.¹¹⁶

Flygvapenförbandens offensiva förmåga ska utnyttjas för att, i de fall det är möjligt, angripa en motståndares baser och installationer, andra mål kan vara transportflyg och överskeppningstonnage.¹¹⁷ Flygstridskrafternas målvals- och bekämpningsprinciper bygger på möjligheten att nå motståndarens sårbara punkter, där avsikten är att uppnå både psykologisk och fysisk effekt för att påverka motståndarens vilja att använda sin militära förmåga.¹¹⁸

Markmålsoperationer kan ske genom understöd till markförband eller som rena luftstridsoperationer. Syftet kan vara strategiskt, operativt eller taktiskt beroende på val av mål. Strategiska flyganfall kan rikta in sig på samhällskritiska funktioner eller infrastruktur och har både en psykologisk och fysisk effekt för att kunna påverka motståndarens vilja att fortsätta strida.¹¹⁹

---

¹¹⁴ DLuftO, 100.

¹¹⁵ SPL, 12.

¹¹⁶ DLuftO, 48-49.

¹¹⁷ OPD, 33.

¹¹⁸ DLuftO, 53.

¹¹⁹ Ibid., 59.

Resultat

På Flygtaktisk nivå är *hierarkiansvarslinjen* tydlig, *personansvarighetslinjen* betonas då officerare med särskild kunskap ska delge den när det gäller uppdragets verkan. *Kollektivansvarslinjen* finns men är inte lika tydlig.

Det tydliggörs att all personal som är underställd Flygtaktisk chefs, självständigt, ska kunna handla i dennes anda men det framhävs att det endast är uppgift som delegeras, inte ansvar. Detta innebär att *hierarkiansvarslinjen* till förbandsnivå begränsas.

Det uttrycks en medvetenhet om att bekämpning med luftstridskrafter som genomför offensiva attackuppdrag kan ha en effekt på motståndarens infrastruktur och funktioner som kan påverka civilbefolkningen och deras egendom, både fysiskt och psykologiskt. Implicit kan det utläsas att planering av uppdraget ska förhålla sig till att effekten följer reglerna om *proportionalitet* och också *urskiljning* då de som planerar har kunskap om förväntade effekter.

Informationsspridning underifrån säkerställs genom att Flygtaktisk chef rapporterar till C INSATS. Flygtaktisk chef begränsar *Chefens roll i förhållande till stab* på förbandsnivå vid kommandostyrning.

4.2.4 Förbandsnivå

Offensiva luftoperationer innebär en stor del av kommandostyrning då de kräver samordning av flera förband, det är endast detaljplaneringen vid anflygningen och samordningen inom förbandet som delegeras.¹²⁰ Attackuppdrag används genom kraftsamling för att med överraskning anfalla mark- eller sjömål.¹²¹

Då uppdragen till respektive förband fördelas, planerar och genomför Flygbasbataljonen sin del av uppdraget, vilket förtydligas i FörbR Flygbasbat. Funktioner leds kommandostyrt för att de ska kunna lösa uppgiften vid rätt tid. Uppdragstaktik är vid klargöringstjänst inte möjlig, denna styrs minutoperativt för att kunna samordna alla ingående funktioner som har till uppgift att få rätt flygplan uppställt på rätt plats och vara klargjort i tid med rätt beväpning för rätt uppdrag.¹²²

Underrättelsefunktionen stödjer flygfunktionen genom att inhämta uppgifter om yttre omständigheter som kan påverka uppdraget avseende till exempel taktiskt uppträdande, information om motståndaren och målet.¹²³

Efter start flyger förbandet till området varifrån vapenlasten ska avfyras. Identifiering av målet sker med hjälp av GPS-koordinater och om möjligt, med radarinformation eller annan sensorinformation. Vapnen är tänkta att avfyras på ett sådant avstånd att visuell identifiering av målet inte är möjlig. DLuftO påvisar att teknikutveckling är en väsentlig variabel för luftstridskrafterna och att luftarens teknikberoende medger en stor utvecklingspotential.¹²⁴

---

¹²⁰ DLuftO., 83.

¹²¹ Ibid., 105.

¹²² Förhandsutgåva Förbandsreglemente Flygbasbataljon: FörbR Flygbasbat., 73, 76.

¹²³ DLuftO., 109.

¹²⁴ Ibid., 19, 26.

Resultat

Hierarkiansvarslinjen är begränsad till samordning av eget förband. *Personansvarighetslinjen* finns, samtidigt som kommandostyrningen och minutoperativ ledning visar på begränsningen även i den. I övrigt kan *kollektivansvarslinjen* utläsas i samband med samordning av information inför uppdragets genomförande.

Tekniska utvecklingen av krigföringsmetoder i form av *förbättra en soldats egenskaper* är en av luftstridskrafternas fördelar i striden, men det innebär också att visuell kontakt med målet inte medges. De som har till uppgift att ta fram måldata kan kontrollera att målet är legitimt, däremot kan ingen veta om våldet är *proportionellt* i förhållande till det lidande det kan medföra. *Nödvändigheten* har bedömts tidigare men de som utför uppdraget vet inte om just deras deltagande är absolut *nödvändigt*. Det är upp till officerens skicklighet att *urskiljning* görs om beordrad beväpning har dålig precision.

Organisering i olika funktioner är medvetet för att arbetet ska kunna vara effektivt på förbandsnivå. Det finns ingen antydning att förändra uppdelningen eller utöka samarbetet mer, än där det måste ske, för att skapa ett *meningsfullt arbete*.

5 Slutsatser

Författaren har undersökt på vilket sätt JWT och några av de regler som anses vara betydelsefulla att förhålla sig till vid planering och genomförande av offensiva luftoperationer med luftstridskrafterna mot markmål. För att kunna svara på frågeställningen om hur moraliskt ansvar möjliggörs och påverkas att tas, har Forsvarsmaktens etiska system, ansvarstagande och byråkratins begränsningar undersökts.

5.1 Sammanfattning av resultat i slutsatser

Det moraliska ansvaret i förhållande till de regler som JWT har, nämns eller antyds på flera ställen i det analyserade materialet. *Möjlighet att vinna* betonas vid internationella operationer, medan *Jus ad bellum* och *Jus in bello* är en förutsättning för att delta. Detta är också enda gången som etiska krav ställs på både deltagande och genomförande.

Vid planering uttrycks *proportionalitet* och *urskiljning* oftast implicit förutom i samband med Verkansprocessen. Det är först på taktisk nivå som de har en faktisk inverkan på planeringsprocessen. *Nödvändigheten* bedöms utifrån hela operationens möjlighet att nå målsättningarna. På förbandsnivå uttrycks den *tekniska utvecklingen av krigföringsmetoder* i form av *förbättra en soldats egenskaper* som en fördel, inte som en begränsning och underförstått avgör officerens skicklighet förmågan till *urskiljning*. Även om de moraliska reglerna uttrycks implicit eller explicit, tydliggörs det inte om de avser juridiska eller moraliska begränsningar.

5.1.1 Etiska system

Värdegrunden uttrycker *förvaltningsetiken* och är överordnad *professionsetiken*, båda uttalar *vår offentliga etik* som officeren ska förhålla sig till. Processvärdet *öppenhet* åberopas för att säkerställa *ämbetskurage* och motverka de demokratiska substansvärdena *olagligt*, *oetiskt* och *olämpligt*. Detsamma gäller *ansvar* med förvaltningsetikens krav på lojalitet i förhållande till Forsvarsmaktens uppgifter. I samband med chefskap får processvärdet *ansvar* en särställning med anledning av befälsrätten och de moraliskt svåra uppgifter som följer med den, detta ansvar är både moraliskt och formellt. Samtalet ska användas för att medvetandegöra Forsvarsmaktens etiska system, både när det gäller *förvaltningsetiken* och *professionsetiken* där detta är en del i att utveckla *gruppetiken*. För att minska moraliska dilemman uppmanas officeren att anamma värdegrunden och professionsetiken i sin *egenetik*. Däremot visas avsaknad av förståelse för vad disciplin kan ha för negativa konsekvenser i avsnittet om värderingar.

5.1.2 Ansvar

Det formella ansvaret regleras och återfinns inom den hierarkiska uppbyggnaden genom hela planerings- och genomförandeprocessen, författarens tolkning är att moraliskt ansvar fördelas på samma sätt. Under planeringsfasen är *hierarkiansvarslinjen* tydligast och tycks nästan utgå då kommandostyrning och minutoperativ ledning av förbanden genomförs. *Kollektivansvarslinjen* återfinns i alla grupper som planerar och förbereder uppdraget. *Personansvarighetslinjen* blir tydligare ju längre ner i organisationen arbetet kommer. Det finns juridiska experter och GENAD, som inte uttryckligen sägs vara officerare, de har ett personansvar som rådgivare.

5.1.3 Byråkratins begränsningar

Både chefskap och förhållningssätt är till för att lägga ansvar på den enskilde individen att motverka byråkratins nackdelar, för att Forsvarsmakten ska kunna följa de krav som läggs på myndigheten. Officerens roll som mellanchef förstärks i chefskapet utifrån *chefens roll i förhållande till stab*, då denne ska implementera nya regler och styrningar. För att omhänderta oförmågan att se och hantera *dynamiska förändringar* och *förändringsvilja* ges chefskapet ett

formellt ansvar och individen ett moraliskt ansvar via *professionsetik* och *egenetik*, samtal är redskapet för att hantera problemen. Medvetenheten om problem med *informationsspridning* finns och omhändertas inom de olika staberna. Däremot saknas den på förbandsnivå. För att öka meningen i arbetet hänvisar professionsetiken till yrkeskunnande och *kåranda*. Genom att framhålla att Försvarsmaktens officerare ska verka för det allmännas bästa återfinns en medvetenhet om vad starka professioner inom myndigheter kan få för problem i förhållande till den politiska styrningen.

5.2 Frågeställningens svar

Sammanfattningsvis besvaras frågeställningen med; för att kunna ta moraliskt ansvar måste officeren ha förtroende för att samtliga som deltar i planering och genomförande, tar sitt moraliska ansvar.

5.2.1 Hur möjliggörs moraliskt ansvarstagande för officerare inom Försvarsmakten i planering och genomförande av offensiva luftoperationer mot mål?

Moraliskt ansvarstagande möjliggörs genom att officeren i sin vardag ska diskutera moraliska frågor, där erfarenheter och moraliska dilemman ska medvetandegöras. Ansvar för att detta genomförs läggs på den officer som är chef och övriga officerare har ett moraliskt ansvar att dela med sig av sina erfarenheter. Planeringsprocessen är tydlig med att hänsyn ska tas vid planering av vilka effekter som ska uppnås och att inte civilpersoner ska drabbas mer än nödvändigt. Däremot är det inte tydligt om hänsynstagandet avser lagen eller om det är ur ett etiskt perspektiv. Vid genomförandet av uppdraget blir officeren, vid kommandostyrning, begränsad i sitt mandat att agera, detta gäller alla på förbandsnivå. När beväpningen ska avfyra begränsar tekniken möjligheten att ta ansvar för att civilpersoner inte drabbas i målets närhet.

5.2.2 Hur påverkar den byråkratiska organisationen ansvarstagandet?

Organisationen begränsar förmågan till ansvarstagande på förbandsnivå genom kommandostyrning och begränsning av informationsspridning inom och mellan förband. Officerare som finns på förbandsnivå ges ett uttalat ansvar att genomföra de uppdrag som staber ger, vilket begränsar deras handlingsutrymme. Informationsspridning mellan de olika staberna omhändertas men tycks saknas till förbandsnivå. Kommandostyrning och minutoperativ ledning gör arbetsdelningen total på förbandsnivå, detta hindrar effektivt all form av informationsutbyte mellan olika funktioner där det inte är nödvändigt. Även förbandschefens ansvar begränsas vid kommandostyrning.

5.2.3 Hur påverkas officeren av Försvarsmaktens olika etiska system vid ansvarstagande?

Genom att de etiska systemen har en inbördes rangordning ska officeren vara medveten om vilket etiskt system som är avgörande i en viss situation, det är däremot inte tydligt om det är formellt eller moraliskt ansvar som avses. Officerens eget ansvar betonas både i värdegrunden och i den militära professionsetiken, där professionsetikens värderingar till stora delar liknar värdegrunden. Försvarsmakten är en politiskt styrd myndighet och i sådana ska förvaltningsetiken vara styrande vid moraliska dilemman, detta uttrycks också i professionsetiken.

Yrkesetik ingår i professionsetiken och ska garantera att samhället får nytta av de kostnader Försvarsmaktens verksamhet medför, samtidigt som kårandan ska ge officeren ett mervärde i sin yrkesutövning. Genom att uttrycka viljan i värdegrunden och professionsetiken att officeren ska anamma deras etiska värden som sin egenetik, görs ett uttalat försök att förhindra att de hamnar i konflikt med varandra och underlätta ansvarstagande. Detta görs till officerens eget ansvar.

6 Diskussion och fortsatt forskning

6.1 Diskussion

Författaren anser att denne har kunnat svara på frågeställningarna i sina slutsatser, även om svaret inte är entydigt. Det formella ansvaret framträder tydligt i undersökningen men den moraliska ansvarskedjan uttrycks inte med samma precision. Organisationens olika nivåer med flera arbetsgrupper och funktioner som genomför planering och uppdragets genomförande, gör att det blir osäkert om någon enskild officer kan bära ett moraliskt ansvar fullt ut. Detta förklarar varför den politiska ledningen ställs till svars vid moraliskt klandervärda handlingar och vid en internationell insats, där ansvaret ska bäras inför omvärlden, blir landets ledare den som offentligt får bära ansvaret.

Försvarsmaktens uppgift är att producera och om det behövs utöva sin förmåga att bruka militärt våld. Givna handlingsregler är till för att skydda personal och materiel samt förhindra felaktigt agerande. Att hushålla med tilldelade resurser, följa regler och att inte ta onödiga risker innebär inte att officeren förhindras i sin yrkesutövning i krig, det är snarare en förutsättning för överlevnad och stridsekonomiskt uppträdande.

Den byråkratiska organisationsstrukturen är till stora delar negativ för undersökningens resultat. Organisationsstrukturen i sig innebär en förändringsobenägenhet som Försvarsmakten till del tycks vara medveten om, men det förhindrar inte att kåranda uppmuntras som innebär liknande problem. Genom att öka officerens förståelse för olika funktioners roll skulle ett mer meningsfullt arbete skapas och en medvetenhet om sin betydelse för uppdraget. Organisationsstrukturen kan få en inverkan på både moraliskt handlande i krig och hur Försvarsmaktens etiska system uppfattas av uppdragsgivaren.

Media kommer att fortsätta att rapportera från krig, samtidigt som stridande parter sprider egna bilder och filmer via internet för att nå sina syften. Författaren anser att moraliska diskussioner och erfarenhetsutbyte behöver bli mer närvarande i det dagliga arbetet, både för att kunna fatta rätt beslut men också kunna handla så att professionens etiska system förstås utifrån de regler som JWT föreskriver.

Att verka inom en politiskt styrd myndighet innebär att olika etiska system finns, där förvaltningsetiken kommer att vara och ska vara styrande. Författaren trodde att värdegrunden behövde anpassas till Försvarsmaktens verksamhet i krig, men det tycks vara professionsetiken som behöver uppdateras. Idag är de för lika varandra och ger ingen vägledning vid moraliska dilemman. Dessutom borde MSD:s moralfaktorer behandla frågor om moral, inte krigets lagar.

Författaren anser att de etiska systemen inte på något sätt tar upp problematiken med att verksamheten utförs på skilda platser och i olika tidstemon. Officeren som inte finns på plats och förstår nödvändigheten av ett visst agerande, kan mycket väl beordra användandet av våld eller förbjuda det. Öppenhet, resultat och ansvar medför ett moraliskt dilemma om att lyda eller vägra lyda order, där den ene tar konsekvensen och betalar med sitt eller sina underställdas liv, medan den andre tillägnar sig nya erfarenheter.

Under planering ska genderfrågor belysas och vid internationella insatser ska officeren ha förståelse för andras kultur och religion. Detta kopplas till IHL:s grundläggande värdering om alla människors lika värde och har inte tolkats som moraliskt hänsynstagande.

6.2 Reflektion

Resultatet hade kunnat vara mer omfattande, då författaren i analysen har sett ytterligare faktorer som skulle kunna påverka ansvarstagande. Ekonomivärden har prioriterats bort, finns endast till del i resultatet, på grund av undersökningens utrymme.

Författarens förförståelse har bidragit till undersökningen genom kunskapen om hur organisationen är uppbyggd och verkar under planering samt genomförande av ett attackuppdrag. Dennes subjektiva uppfattning om det undersökta området har endast fått komma fram i diskussionen, då denne medvetet har försökt vara objektiv och granska resultatet för att den egna förförståelsen inte ska ha påverkat slutsatserna.

Det undersökta materialet visar på Försvarmaktens officiella inriktning avseende det undersökta området. För att få en bättre förståelse för frågeställningen behöver undersökningen genomföras med material som är hemligt och kompletteras med intervjuer. En sådan undersökning hade troligen resulterat i hemlig rapport, istället för att utgöra denna uppsats.

Valet av teorier har underlättat undersökningens genomförande, då de har preciserat vad författaren ska undersöka. Genom att välja teorier som inte enbart gäller krigföring har en bredare förståelse kunnat fås för det undersökta området.

Avseende validitet kan resultatets generaliserbarhet sträcka sig till andra stridskrafter inom Försvarmakten som arbetar under likande förhållande. Till del skulle resultatet kunna beröra liknande myndigheter till exempel Polismyndigheten och Tullverket, då dessa organiseras, styrs och har liknade etiska krav som Försvarmakten.

Hermeneutiskt förhållningssätt har varit nödvändigt för att kunna tolka materialet, då flera delar kräver att det som uttrycks implicit inte att kunnat undersökas med ett positivistiskt förhållningssätt. Dessutom beskrivs samma arbetsmoment flera gånger och på olika sätt i flera av dokumenten, vilket hade gett en felaktig bild av hur ofta det förekommer, om datainsamling skett genom att räkna ord och meningar.

Författaren anser att valet av metod har bidragit till att kunna komma fram till slutsatserna, genom att kunna anpassa innehållsanalysen till teorierna har byråkratins nackdelar underlättats att identifiera.

Analysen har bidragit med att öka förståelsen för hur moraliskt ansvarstagande försvåras av ansvarsfördelning och organisationens uppbyggnad. Till viss del har teknikutvecklingens inverkan på ansvarstagandet kunnat ses, men den delen behöver undersökas mer för att kunna ge vetenskapliga svar på teknikens faktiska inverkan för moraliskt ansvarstagande.

För att återkoppla till Walzers citat i inledningen, staten ansvar för att skälen till att landet deltar i krig är rättfärdiga. Det är officerskårens ansvar att utveckla officersetiken till en rättfärdig praxis, så att medlen de använder anses moraliskt riktiga.

6.3 Förslag på fortsatt forskning

Då forskning som samtidigt berör moraliska handlingar och etiska system i krig inte har funnits, öppnar sig flera möjligheter för intressant forskning, till exempel att identifiera vilka etiska regler enligt JWT Försvarmaktens etiska system avser. Tillsynes enkel undersökning,

men viktig utifrån den moraliska kritiken av officerare, akademiska professioner och byråkratiska organisationer.

För flygstridskrafterna kan följande förslag vara av intresse:

*Lag (2006:343) om Försvarsmaktens stöd till polisen vid terrorismbekämpning*¹²⁵ innebär att efter beslut tagna i rätt ordning kan militär personal få utöva våld mot civila. Terrorattentat är återigen aktuella i vårt närområde och det går inte att utesluta att samma metoder används igen. De personer som ska ta beslutet och genomföra ett uppdrag som innebär att skjuta ner civila passagerarflygplan eller sänka ett passagerarfartyg skulle enligt författaren föregås av flera svåra moraliska beslut. Både genomförande av sådana uppdrag och den moraliska effekten på officerarna som utför uppdragen borde vara av intresse att undersöka.

I insatsen mot Daesh i Syrien och Irak diskuterades ett svenskt bidrag med stridsflyg. För att kunna bredda Sveriges bidrag till internationella insatser utöver spaningsuppdrag, borde uppdrag mot markmål i civil bebyggelse undersökas mer. Försvarsmakten är medveten om svårigheterna med attackuppdrag som genomförs under korta tidsförhållanden. Forskning om hur de uppdragen ska kunna klara de moraliska kraven kan ge stöd till Försvarsmakten vid deltagande i internationella insatser.

Inom flygstridskrafterna finns en stark fokusering på flygtidsproduktion. Med tanke på maskinbyråkratins nackdelar skulle en undersökning som belyser produktionens inverkan på moralisk medvetenhet och hur det påverkar ansvarstagande vara av intresse.

---

¹²⁵ Lag (2006:343) om Försvarsmaktens stöd till polisen vid terrorismbekämpning https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-2006343-om-Forsvarsmakt_sfs-2006-343/?bet=2006:343. Hämtad 2015-11-24.

Litteratur och referensförteckning

Litteratur

Abney, Ketih. "Autonomous robots and the future of just war theory." i *Routledge handbook of ethics and war: just war theory in the twenty-first century*. (red.) av Allhoff, Fritz, Evans, Nicholas G. & Henschke, Adam. 338-351. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2013.

Allhoff, Fritz, Evans, Nicholas G. & Henschke, Adam (red.), *Routledge handbook of ethics and war: just war theory in the twenty-first century*. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2013.

Angelöw, Bosse & Jonsson, Thom. *Introduktion till socialpsykologi*. (2., [rev.] uppl.), Lund: Studentlitteratur, 2000.

Arendt, Hannah. *Den banala ondskan: Eichmann i Jerusalem*. [Ny utg.], Göteborg: Daidalos, 1996.

Backman, Jarl. *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur, 1998.

Badsey, Stephen & Latawski, Paul C. (red.). *Britain, NATO, and the lessons of the Balkan conflicts, 1991-1999*. London: Frank Cass, 2004.

Bauman, Zygmunt. *Auschwitz och det moderna samhället*. (2. uppl.), Göteborg: Daidalos, 1994.

Berg, Bruce Lawrence & Lune, Howard. *Qualitative research methods for the social sciences*. (8. ed.), Harlow: Pearson, 2014.

Bergström, Tomas. "En förvaltning i demokratins tjänst? Den offentliga tjänsten förändring." i *Politik som organisation: förvaltningspolitikens grundproblem*. (red.) av Ahlbäck Öberg, Shirin och Rothstein, Bo. (4. uppl.), 197-215. Stockholm: SNS förlag, 2010.

Clausewitz, Carl von. *Om kriget*. Stockholm: Bonnier Fakta Bokförlag AB, 2006.

Collste, Göran. *Inledning till etiken*. (3., [utök. och uppdaterade] uppl.), Lund: Studentlitteratur, 2010.

Denscombe, Martyn. *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur, 2000.

Gaub, Florence. *The North Atlantic Treaty Organization and Libya: reviewing Operation Unified Protector*. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press, 2013.

Hartman, Jan. *Vetenskapligt tänkande: från kunskapsteori till metodteori*. Lund: Studentlitteratur, 1998.

Hickey, James E. *Precision-guided munitions and human suffering in war*. Farnham: Ashgate, 2012.

Huntington, Samuel P. *The soldier and the state: the theory and politics of civil-military relations*. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard Univ. Press, 1957.

Lindgren, Simon. *Sociologi 2.0: samhällsteori och samtidskultur*. Malmö: Gleerup, 2007.

Lundquist, Lennart. "Etik i offentlig förvaltning." i *Politik som organisation: förvaltningspolitikens grundproblem*. (red.) av Ahlbäck Öberg, Shirin och Rothstein, Bo. (4. uppl.), 117-141. Stockholm: SNS förlag, 2010.

McMahan, Jeff. *Killing in war*. Oxford: Clarendon Press, 2009.

Mintzberg, Henry. *Structure in fives: designing effective organizations*. (New ed.), Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1993.

Orend, Brian. *The morality of war*. Second edition. Canada: Broadview Press, 2013.

Thurén, Torsten. *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Runa, 1991.

Walzer, Michael. *Just and unjust wars: a moral argument with historical illustrations*. (4th ed.), New York: BasicBooks, 2006.

Watt Boolsen, Merete. *Kvalitativa analyser: [forskningsprocess, människa, samhälle]*. Malmö: Gleerup, 2007.

Whitham, Jefferey P. "Is just war obsolete?" i *Routledge handbook of ethics and war: just war theory in the twenty-first century*. (red.) av Allhoff, Fritz, Evans, Nicholas G. & Hensche, Adam. 23-34. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2013.

Rapporter, artiklar, andra källor

DLuftO doktrin för luftoperationer. Stockholm: Försvarmakten, 2005.

"FMSI 2014, Underbilaga 1.1: Försvarmaktens Verksamhetsidé, Vision och Värdegrund." *Skrivelse FM2014-3621:2*. Stockholm: Försvarmakten, 2014.

Förhandsutgåva Förbandsreglemente Flygbasbataljon: FörbR Flygbasbat. Stockholm: Försvarmakten, 2015.

Handbok Svensk planerings- och ledningsmetod: SPL, 3.0. Stockholm: Försvarmakten, 2015.

Militärstrategisk doktrin: [med doktrinära grunder (MSD 12)]. Stockholm: Försvarmakten, 2011.

Operativ doktrin 2014: OPD. Stockholm: Försvarmakten, 2014.

Renner, US AIR force, MAJOR R. A. "America's asymmetric advantage: The utility of air-power in the new strategic environment." *Defence Studies* 4.1 (2004): 87-113.

Elektroniska källor

Sveriges Television. *SVT Nyheter*. 2015-10-07. <http://www.svt.se/nyheter/utrikes/obama-ber-om-ursakt-for-sjukhusbombning> (Hämtad 2015-11-23)